

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ศึกษาแนวคิดเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องโดยจะนำเสนอตามหัวข้อต่อไปนี้

- 1.บริบทของโรงเรียนวัดหัวถนน
- 2.หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน
- 3.ความรู้เกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่น
 - 3.1 ความหมายของภูมิปัญญาท้องถิ่น
 - 3.2 ลักษณะของภูมิปัญญาท้องถิ่น
 - 3.3 ประเภทของภูมิปัญญาท้องถิ่น
 - 3.4 การสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น
 - 3.5 นโยบายการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการจัดการศึกษา
 - 3.6 แนวคิดในการส่งเสริมภูมิปัญญาในการจัดการศึกษา
4. การสนทนากลุ่ม(Focus Group Discussion)
5. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
6. กรอบความคิดในการวิจัย

บริบทของโรงเรียนวัดหัวถนน

โรงเรียนวัดหัวถนน จัดตั้งครั้งแรกเมื่อวันที่ 2 เดือน เมษายน พ.ศ. 2483 ตั้งอยู่หมู่ที่ 3 ตำบลบางพระหลวง อำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์ โดยอาศัยศาลาวัดหัวถนนเป็นสถานที่เล่นเรียนเปิดทำการสอนตั้งแต่ชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 ถึงชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 ตามหลักสูตรของกระทรวงศึกษาธิการ

16 เมษายน 2494 ศาลาหลังเดิมซึ่งใช้เป็นสถานที่เล่าเรียนได้ชำรุดขณะนั้นพระอธิการทองหยด บโสรโร เจ้าอาวาสวัดหัวถนน ได้เชิญชวนประชาชนผู้ปกครองนักเรียนสร้างศาลาหลังใหม่ขึ้นทดแทนและตั้งอยู่ในบริเวณวัด มีขนาดกว้าง 14 วา ยาว 20 วา แล้วเสร็จเมื่อวันที่ 6 พฤษภาคม พ.ศ.2495 ปี พ.ศ.2521 ได้รับเงินงบประมาณแผ่นดินสร้างอาคารเรียนเอกเทศถาวรแบบ 017 กรมสามัญ ขนาด 4 ห้องเรียน ได้ทุนโล่งโดยนายละเมียด อินทร ยกที่ดินให้จำนวน 6 ไร่ ที่ดินดังกล่าวไม่มีเอกสารสิทธิ์และอยู่ห่างจากหมู่บ้านและวัด เป็นที่ดินที่มีความกว้างน้อยแต่ความยาวมาก จึงไม่เหมาะแก่การปลูกสร้างอาคารเรียน หลวงพ่อทองหยด บโสรโร จึงขอสับเปลี่ยนที่ดินกับทางวัดเป็นที่ดินที่อยู่ตรงข้ามกับวัดและเป็นที่ดินที่ไม่มีเอกสารสิทธิ์เช่นเดียวกันและหลวงพ่อทองหยด บโสรโร ได้มอบที่ดินของวัดเพิ่มอีก จำนวน 2 ไร่เศษ รวมมีเนื้อที่ดินทั้งสิ้น 8 ไร่เศษ

22 กรกฎาคม 2521 ได้ย้ายสถานที่เรียนมาเรียนที่อาคารเอกเทศถาวรตั้งแต่บัดนั้น

พ.ศ. 2522 โรงเรียนได้เปิดทำการสอนการศึกษาภาคบังคับตั้งแต่ชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 ถึงชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ตามหลักสูตรของกระทรวงศึกษาธิการเป็นต้นมา

พ.ศ. 2523 โรงเรียนได้รับเงินงบประมาณแผ่นดินให้ต่อเติมอาคารเรียนชั้นล่างเพิ่มเติมอีกจำนวน 4 ห้องเรียน

พ.ศ. 2527 ได้รับเงินงบประมาณแผ่นดิน สร้างถังเก็บน้ำซีเมนต์ แบบ ฝ.30 จำนวน 1 ชุด

พ.ศ.2529 ได้รับเงินงบประมาณแผ่นดิน สร้างอาคารอเนกประสงค์ แบบ สปช.202/26 ขนาด 10×12 เมตร สันงบประมาณ 200,000 บาท (สองแสนบาท)สร้างแล้วเสร็จเมื่อวันที่ 18 มกราคม พ.ศ. 2530 ปัจจุบันยังใช้ได้

พ.ศ.2530 ได้รับเงินงบประมาณแผ่นดิน สร้างเรือนเพาะชำ แบบ พ.3 ขนาด 6×8 เมตร สันงบประมาณ 15,000 บาท (หนึ่งหมื่นห้าพันบาท) ปัจจุบันทรุดโทรมใช้การไม่ได้แล้ว(สาเหตุเนื่องจากเกิดภาวะน้ำท่วม 3 ปีติดต่อกัน คือปี พ.ศ 2537-2539)

พ.ศ. 2533 นายละเมียด อินทร ซึ่งเป็นพี่ชายของนายละเมียด อินทร ได้ยกที่ดินให้อีกจำนวน 2 งาน พร้อมด้วยสระน้ำ 1 สระ (เนื่องจากนายละเมียด อินทร ได้เสียชีวิตลงและดูแลที่ดินดังกล่าวแทน)

พ.ศ. 2533 สำนักงานราชพัสดุจังหวัดนครสวรรค์ ได้ให้โรงเรียนทำงานสำรวจที่ดินและสิ่งปลูกสร้างตามแบบ ทบ.9 เพื่อขึ้นทะเบียนเป็นที่ราชพัสดุ ก่อให้เกิดปัญหาเนื่องจากที่ดินที่ยกให้โรงเรียนไม่มีเอกสารสิทธิ์จึงได้มีหนังสือเชิญประชุมคณะกรรมการวัดและเจ้าของที่ดินที่เกี่ยวข้องซึ่งขณะนั้นมีนายหวาน อินพา เป็นผู้ใหญ่บ้านหมู่ 3 ตำบลบางพระหลวง ประชุมชี้แจงและตกลงกันสรุปได้ความว่าที่ดินด้านตะวันออกเฉียงใต้ส่วนที่เหลือ ยกให้เป็นสมบัติของโรงเรียน มีเนื้อที่ประมาณ 1 ไร่เศษ เนื่องจากที่ดินของวัดได้ทำการรังวัดและออกหลักฐานแล้ว

พ.ศ.2534 ได้รับเงินงบประมาณแผ่นดินจัดสร้างสนามฟุตบอล แบบ ฟ.3 ขนาดกว้าง 59×89 เมตร สิ้นงบประมาณ 94,800 บาท (เก้าหมื่นสี่พันแปดร้อยบาท) แล้วเสร็จเมื่อวันที่ 3 สิงหาคม 2534

พ.ศ.2535 ได้รับเงินงบประมาณแผ่นดินติดตั้งกระแสไฟฟ้าอาคารเรียน 2 ชั้นรวมทั้งอาคารอเนกประสงค์ สิ้นงบประมาณ 38,300 บาท(สามหมื่นแปดพันสามร้อยบาท)

พ.ศ. 2536 ได้รับเงินงบประมาณแผ่นดินสร้างส้วม แบบ สปช. 603/29 ได้ทุนสูง 1 หลัง 4 ที่นั่ง สิ้นงบประมาณ 90,000 บาท(เก้าหมื่นบาท)

พ.ศ. 2537 ได้รับเงินงบประมาณแผ่นดินสร้างถังเก็บน้ำซีเมนต์พร้อมรางรองรับน้ำฝนตัวอาคารแบบ ผ.33 จำนวน 1 ชุด สิ้นงบประมาณ 57,500 บาท (ห้าหมื่นเจ็ดพันห้าร้อยบาท)

พ.ศ. 2538 ได้รับเงินงบประมาณแผ่นดินสร้างถังเก็บน้ำซีเมนต์พร้อมรางรองรับน้ำฝนตัวอาคารแบบ ผ.33 จำนวน 1 ชุด สิ้นงบประมาณ 60,000 บาท (หกหมื่นบาท)

พ.ศ.2540 ได้รับเงินงบประมาณแผ่นดินสร้างห้องปฏิบัติการทางภาษา จำนวน 1 ห้อง สิ้นงบประมาณ 45,000 บาท (สี่หมื่นห้าพันบาท)

พ.ศ. 2540 คณะครูและผู้ปกครองนักเรียนได้ร่วมกันบริจาคเงินสร้างอาคารเรียนอนุบาล จำนวน 1 หลัง 2 ห้องเรียน ขนาดกว้าง 6×9 เมตรได้รับแรงงานสนับสนุนจากนักศึกษาทางไกลร่วมกันจัดสร้างจนสำเร็จ

พ.ศ. 2540 ได้รับงบประมาณซ่อมแซมอาคารเรียนเทพินคอนกรีตชั้นล่างอาคารเรียน จำนวน 4 ห้องเรียนสิ้นงบประมาณ 48,500 บาท

พ.ศ.2541 ได้รับงบประมาณแผ่นดินจัดสร้างห้องวิทยาศาสตร์ จำนวน 1 ห้อง สิ้นงบประมาณ 45,000 บาท

ปัจจุบันมีข้าราชการครูทั้งสิ้น 14 คน นักการภารโรง 1 คน จัดการศึกษาดังแต่ชั้นอนุบาล-มัธยมศึกษาตอนต้น

เขตพื้นที่บริการของโรงเรียน หมู่ที่ 3 ต.บางพระหลวง

เขตบริการข้างเคียง หมู่ที่ 7 ต.โลกหม้อ อ.ชุมแสง, หมู่ที่ 3 ต.ทับกฤช และหมู่ที่ 4

ต.ทับกฤชได้ จ.นครสวรรค์

วิสัยทัศน์ของโรงเรียนวัดหัวถนน มุ่งเน้นให้นักเรียนแต่ละระดับมีคุณลักษณะอันพึงประสงค์ตามโครงการเยาวชนคนดี รักการอ่าน การเขียน ใฝ่รู้ใฝ่เรียน คิดวิเคราะห์ แก้ปัญหา และแสดงความคิดเห็นอย่างมีเหตุผล มีความรู้ความเข้าใจในกระบวนการทางคณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์ ใช้ทักษะด้านการสื่อสารและเทคโนโลยี อันเป็นพื้นฐานในชีวิตประจำวัน มีทักษะพื้นฐานในการทำงานและประกอบอาชีพ มีสุขภาพบุคลิกภาพที่ดี รักธรรมชาติ ร่วมอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม มีความภูมิใจในความเป็นไทย ยึดมั่นในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข(โรงเรียนวัดหัวถนน. 2547 : 6)

หลักสูตรการศึกษาระดับพื้นฐาน พุทธศักราช 2544

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 กำหนดให้บุคคล มีสิทธิเสมอกันในการรับการศึกษาขั้นพื้นฐานไม่น้อยกว่าสิบสองปี ที่รัฐจะต้องจัดให้อย่างทั่วถึงมีคุณภาพโดยไม่เก็บค่าใช้จ่าย การจัดการศึกษาอบรมของรัฐ ต้องคำนึงถึงการมีส่วนร่วมขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและชุมชน ประกอบกับพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ได้กำหนดให้การศึกษาเป็นกระบวนการเรียนรู้ เพื่อความเจริญงอกงามของบุคคลและสังคมโดยการถ่ายทอดความรู้ การฝึก การอบรม การสืบสานทางวัฒนธรรม การสร้างสรรค์ความก้าวหน้าทางวิชาการ การสร้างองค์ความรู้ขึ้นจากการจัดการสภาพแวดล้อมสังคมแห่งการเรียนรู้ และปัจจัยเกื้อหนุนให้บุคคลเกิดการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต การจัดการศึกษาต้องเป็นไปเพื่อพัฒนาคนไทยให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ทั้งร่างกายจิตใจ สติปัญญา ความรู้ และคุณธรรม มีจริยธรรมและวัฒนธรรมในการดำรงชีวิต สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข เปิดโอกาสให้สังคมมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา พัฒนาสาระและกระบวนการเรียนรู้ให้เป็นไปอย่างต่อเนื่อง

นอกจากนี้พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติดังกล่าวได้กำหนดให้มีการจัดทำหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน เพื่อความเป็นไทย ความเป็นพลเมืองที่ดีของชาติ การดำรงชีวิตและการประกอบอาชีพ ตลอดจนเพื่อการศึกษาต่อและให้สถานศึกษาขั้นพื้นฐานจัดทำสาระของหลักสูตรในส่วนที่เกี่ยวกับสภาพปัญหาในชุมชน และสังคม ภูมิปัญญาท้องถิ่น คุณลักษณะอันพึงประสงค์เพื่อเป็นสมาชิกที่ดีของครอบครัว ชุมชน สังคม และประเทศชาติ และพระราชบัญญัติการศึกษาดังกล่าว กำหนดให้มีการศึกษาภาคบังคับ จำนวน 9 ปี

หลักการ

เพื่อให้การจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานเป็นไปตามแนวนโยบายการจัดการศึกษาของประเทศ จึงกำหนดหลักการของหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานไว้ดังนี้(กระทรวงศึกษาธิการ. 2548 : 7)

1. เป็นการศึกษาเพื่อความเป็นเอกภาพของชาติ มุ่งเน้นความเป็นไทยควบคู่กับความเป็นสากล
2. เป็นการศึกษาเพื่อปวงชน ที่ประชาชนทุกคนจะได้รับการศึกษาอย่างเสมอภาคและเท่าเทียมกัน โดยสังคมมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา
3. ส่งเสริมให้ผู้เรียนได้พัฒนาและเรียนรู้ด้วยตนเองอย่างค้ำคอเนื่องตลอดชีวิต โดยถือว่าผู้เรียนมีความสำคัญที่สุด สามารถพัฒนาตามธรรมชาติ และเต็มตามศักยภาพ
4. เป็นหลักสูตรที่มีโครงสร้างยืดหยุ่นทั้งด้านสาระ เวลา และการจัดการเรียนรู้
5. เป็นหลักสูตรที่จัดการศึกษาได้ทุกรูปแบบ ครอบคลุมทุกกลุ่มเป้าหมาย สามารถเทียบโอนผลการเรียนรู้และประสบการณ์

จุดหมาย

- หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน มุ่งพัฒนาคนไทยให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ เป็นคนดี มีปัญญา มีความสุข และมีความเป็นไทย มีศักยภาพในการศึกษาต่อ และประกอบอาชีพ จึงกำหนดจุดหมายซึ่งถือเป็นมาตรฐานการเรียนรู้ให้ผู้เรียนเกิดคุณลักษณะอันพึงประสงค์ดังต่อไปนี้
1. เห็นคุณค่าของตนเอง มีวินัยในตนเอง ปฏิบัติตนตามหลักธรรมของพระพุทธศาสนา หรือศาสนาที่ตนนับถือ มีคุณธรรม จริยธรรมและค่านิยมอันพึงประสงค์
 2. มีความคิดสร้างสรรค์ ใฝ่รู้ ใฝ่เรียน รักการอ่าน รักการเขียนและรักการค้นคว้า
 3. มีความรู้อันเป็นสากล รู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลงและความเจริญก้าวหน้าทางวิทยาการมีทักษะและศักยภาพในการจัดการ การสื่อสารและใช้เทคโนโลยี ปรับวิธีการคิด วิธีการทำงานได้เหมาะสมกับสถานการณ์
 4. มีทักษะและกระบวนการโดยเฉพาะทางคณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์ ทักษะการคิด การสร้างปัญญา และทักษะในการดำเนินชีวิต
 5. รักการออกกำลังกาย ดูแลตนเองให้มีสุขภาพและบุคลิกภาพที่ดี
 6. มีประสิทธิภาพในการผลิตและการบริโภค มีค่านิยมเป็นผู้ผลิตมากกว่าเป็นผู้บริโภค
 7. เข้าใจในประวัติศาสตร์ของชาติไทย ภูมิใจในความเป็นไทย เป็นพลเมืองที่ดี ยึดมั่นในวิถีชีวิตและการปกครองระบอบประชาธิปไตย อันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข
 8. มีจิตสำนึกในการอนุรักษ์ภาษาไทย ศิลปะ วัฒนธรรม ประเพณี กีฬา ภูมิปัญญาไทย ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม
 9. รักประเทศชาติและท้องถิ่น มุ่งทำประโยชน์ และสร้างสิ่งที่ดีงามให้สังคม

โครงสร้าง

เพื่อให้การจัดการศึกษาเป็นไปตามหลักการ จุดหมายและมาตรฐานการเรียนรู้ที่กำหนดไว้ให้สถานศึกษาและผู้เกี่ยวข้องมีแนวปฏิบัติในการจัดหลักสูตรสถานศึกษา จึงได้กำหนดโครงสร้างของหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานดังนี้

1.ระดับช่วงชั้น

กำหนดหลักสูตรเป็น 4 ช่วงชั้น ตามระดับพัฒนาการของผู้เรียนดังนี้

ช่วงชั้นที่ 1 ชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 - 3

ช่วงชั้นที่ 2 ชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 - 6

ช่วงชั้นที่ 3 ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 - 3

ช่วงชั้นที่ 4 ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 - 6

2.สาระการเรียนรู้

กำหนดสาระการเรียนรู้ตามหลักสูตร ซึ่งประกอบด้วยองค์ความรู้ ทักษะหรือกระบวนการการเรียนรู้ และคุณลักษณะหรือค่านิยม คุณธรรม จริยธรรมของผู้เรียนเป็น 8 กลุ่ม ดังนี้

2.1 ภาษาไทย

2.2 คณิตศาสตร์

2.3 วิทยาศาสตร์

2.4 สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม

2.5 สุขศึกษาและพลศึกษา

2.6 ศิลปะ

2.7 การงานอาชีพและเทคโนโลยี

2.8 ภาษาดังประเทศ

3.กิจกรรมพัฒนาผู้เรียน

3.1 กิจกรรมแนะแนว เป็นกิจกรรมที่ส่งเสริมและพัฒนาความสามารถของผู้เรียนให้เหมาะสมตามความแตกต่างระหว่างบุคคล

3.2 กิจกรรมนักเรียน เป็นกิจกรรมที่ผู้เรียนเป็นผู้ปฏิบัติ โดยเน้นการทำงานร่วมกันเป็นกลุ่ม เช่น ลูกเสือ เนตรนารี ยุวกาชาด และผู้บำเพ็ญประโยชน์ เป็นต้น

4.มาตรฐานการเรียนรู้

4.1 มาตรฐานการเรียนรู้การศึกษาขั้นพื้นฐาน

เป็นมาตรฐานการเรียนรู้ในแต่ละกลุ่มสาระการเรียนรู้ เมื่อผู้เรียนเรียนจบการศึกษาขั้นพื้นฐาน

4.2 มาตรฐานการเรียนรู้ช่วงชั้น

เป็นมาตรฐานการเรียนรู้ในแต่ละกลุ่มสาระการเรียนรู้ เมื่อผู้เรียนเรียนจบในแต่ละช่วงชั้น

5. เวลาเรียน ช่วงชั้นที่ 1 และ ช่วงชั้นที่ 2 มีเวลาเรียนเฉลี่ยวันละ 4-5 ชั่วโมง
ช่วงชั้นที่ 3 เฉลี่ยวันละ 5 – 6 ชั่วโมง ช่วงชั้นที่ 4 เฉลี่ยวันละไม่น้อยกว่า 6 ชั่วโมง

ในหลักสูตรกำหนดสาระการเรียนรู้และมาตรฐานการเรียนรู้ถือเป็นเกณฑ์ในการกำหนดคุณภาพของผู้เรียน เมื่อเรียนจบการศึกษาขั้นพื้นฐานแล้ว ได้กำหนดไว้ 8 กลุ่มสาระดังนี้ กลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาไทย กลุ่มสาระการเรียนรู้คณิตศาสตร์ กลุ่มสาระการเรียนรู้วิทยาศาสตร์ กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม กลุ่มสาระการเรียนรู้ สุขศึกษาและพลศึกษา กลุ่มสาระการเรียนรู้ ศิลปะ กลุ่มสาระการเรียนรู้ การงานอาชีพและเทคโนโลยี สุดท้ายคือกลุ่มสาระการเรียนรู้ ภาษาคำต่างประเทศ(กระทรวงศึกษาธิการ. 2548 : 1)

กลุ่มสาระการเรียนรู้การงานอาชีพและเทคโนโลยี

สาระที่ 1 : การดำรงชีวิตและครอบครัว

มาตรฐาน ง 1.1 : เข้าใจ มีความคิดสร้างสรรค์ มีทักษะ มีคุณธรรม มีจิตสำนึกในการใช้พลังงานทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม ในการทำงานเพื่อการดำรงชีวิตและครอบครัวที่เกี่ยวข้องกับงานบ้าน งานเกษตร งานช่าง งานประดิษฐ์ และงานธุรกิจ

มาตรฐาน ง 1.2 : มีทักษะ กระบวนการทำงาน การจัดการ การทำงานเป็นกลุ่ม การแสวงหาความรู้ สามารถแก้ปัญหาในการทำงาน รักการทำงาน และมีเจตคติที่ดีต่องาน

สาระที่ 2 : การอาชีพ

มาตรฐาน ง 2.1 : เข้าใจ มีทักษะ มีประสบการณ์ในงานอาชีพสุจริต มีคุณธรรม มีเจตคติที่ดีต่องานอาชีพ และเห็นแนวทางในการประกอบอาชีพสุจริต

สาระที่ 3 : การออกแบบและเทคโนโลยี

มาตรฐาน ง 3.1 : เข้าใจธรรมชาติและกระบวนการของเทคโนโลยี ใช้ความรู้ภูมิปัญญา จินตนาการ และความคิดอย่างมีระบบในการออกแบบ สร้างสิ่งของเครื่องใช้ วิธีการเชิงกลยุทธ์ ตามกระบวนการเทคโนโลยี สามารถตัดสินใจ เลือกใช้เทคโนโลยีในการสร้างสรรค์ต่อชีวิต สังคม สิ่งแวดล้อม โลกของงานและอาชีพ

สาระที่ 4 : เทคโนโลยีสารสนเทศ

มาตรฐาน ง 4.1 : เข้าใจ เห็นคุณค่า และใช้กระบวนการเทคโนโลยีสารสนเทศในการสืบค้นข้อมูลการเรียนรู้ การสื่อสาร การแก้ปัญหา การทำงานและอาชีพอย่างมีประสิทธิภาพ ประสิทธิผล และมีคุณธรรม

สาระที่ 5 : เทคโนโลยีเพื่อการทำงานและอาชีพ

มาตรฐาน ง 5.1 : ใช้เทคโนโลยีในการทำงาน การผลิต การออกแบบ การแก้ปัญหา การสร้างงาน การสร้างอาชีพสุจริตอย่างมีความเข้าใจ มีการวางแผนเชิงกลยุทธ์ และมีความคิดสร้างสรรค์

ความรู้เกี่ยวกับภูมิปัญญาชาวบ้าน

1.ความหมายของภูมิปัญญาชาวบ้าน

ภูมิปัญญา (Wisdom) หมายถึง ความรู้ ความสามารถ ความเชื่อ ความสามารถทางพฤติกรรม และความสามารถแก้ไขปัญหาของมนุษย์ (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ.2541:11)

รัตนะ บัวสนธ์ (2537 : 176) ได้กล่าวถึงความหมายภูมิปัญญาว่าเป็นเรื่องที่สั่งสมกันมาแต่อดีตและเป็นเรื่องของการจัดความสัมพันธ์ระหว่างคนกับคน คนกับธรรมชาติแวดล้อม คนกับสิ่งเหนือธรรมชาติโดยผ่านกระบวนการทางจารีตประเพณี วิถีชีวิตการทำมาหากินและพิธีกรรมต่างๆทุกอย่าง เพื่อให้เกิดความสมดุลระหว่างความสัมพันธ์เหล่านี้ เป้าหมายก็คือเพื่อให้เกิดความสงบสุข ทั้งในส่วนที่เป็นชุมชนหมู่บ้านและส่วนที่เป็นปัจเจกชนของชาวบ้าน

ชลธิรา สัตยวพัฒนา (2534 : 83 , อ้างถึงในสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ 2541 : 12) ได้กล่าวถึงความหมายว่าภูมิปัญญาเป็นผลึกขององค์ความรู้ที่มีกระบวนการสั่งสมสืบทอดกันรอกันมาช้านาน มีที่มาหลากหลายไร้เอกภาพ แต่ก็ได้ประสมประสานกันจนเป็นเหลี่ยมมุมที่จรัสแสงคงทนและท้าทายตลอดกาลเวลา ความรู้อาจจะไม่ได้เป็นเอกภาพ (Unity) แต่ภูมิปัญญาจัดว่าเป็นเอกลักษณ์ (Identity)

ธวัช ปุณโณธ (2537 : 40 – 42) ได้กล่าวถึงความหมายว่า ภูมิปัญญา หมายถึง ประสพการณ์ในการประกอบอาชีพ ในการเล่าเรียน การที่ชาวบ้านรู้จักวิธีทำนา การไถนา การใช้ควายในการไถนา การรู้จักนวดข้าวโดยใช้ควาย รู้จักสานกระบุง ตะกร้า เอาไม้ไผ่มาทำเครื่องมือใช้ไม้สอยในชีวิตรประจำวัน รวมทั้งรู้จักเอาดินขี้กระต่ายมาแช่น้ำ ดมให้เหือดแห้งเป็นเกลือแร่ขาว ก็เรียกว่าภูมิปัญญาทั้งสิ้น

จากแนวความคิดของนักการศึกษาที่กล่าวมาข้างต้น พอสรุปได้ว่า ภูมิปัญญา หมายถึง ความรู้ ความสามารถ ความเชื่อของมนุษย์ที่สั่งสมกันมานาน เป็นเรื่องของการจัดความสัมพันธ์ระหว่างคนกับคน คนกับธรรมชาติสิ่งแวดล้อม คนกับสิ่งที่เหนือธรรมชาติ แล้วนำมาเป็นแนวปฏิบัติสืบทอดกันมาโดยผ่านทางจารีต ประเพณี วิถีชีวิต การทำมาหากิน ตลอดจนพิธีกรรมต่าง ๆ เพื่อช่วยแก้ไขปัญหาลักษณะต่าง ๆ ของชุมชนนั้น ๆ ให้อยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข

ส่วนคำว่า “ภูมิปัญญาท้องถิ่น” (Local wisdom) เป็นคำที่มีผู้อธิบายไว้สอดคล้องกับคำอื่น ๆ เช่น ภูมิปัญญาชาวบ้าน และภูมิปัญญาไทย มีนักการศึกษาบางคน และหน่วยงานทางการศึกษาได้อธิบายไว้ต่างกันบ้างดังต่อไปนี้

กรมวิชาการ (2539 : 3) ให้ความหมายของคำว่าภูมิปัญญาท้องถิ่นหมายถึงความรู้และประสบการณ์ทั้งหลายของชาวบ้านในท้องถิ่น ที่ใช้ในการแก้ปัญหาหรือการดำเนินชีวิตโดยได้รับการถ่ายทอด และกลั่นกรองเป็นระยะเวลายาวนาน

ประคอง นิมมานเหมินท์ (2538 : 47) ได้ให้ความหมายว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่น หมายถึง ความรู้หรือระบบความรู้ที่มนุษย์ค้นพบหรือคิดค้นขึ้น เพื่อให้สามารถดำรงชีวิตอยู่ได้อย่างมั่นคงปลอดภัย มีความสะดวกสบาย สุขสงบ และบันเทิงใจ อาจเป็นระบบความรู้ที่คิดขึ้นเพื่อประโยชน์ส่วนตนของบุคคลใดบุคคลหนึ่งเพื่อประโยชน์ของกลุ่มชนก็ได้

นิพนธ์ กินาวงค์ (2537 : 45) ได้ให้ความหมายว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่น หมายถึงพื้นความรู้ความสามารถของบุคคลในอาชีพต่าง ๆ ที่มีอยู่ในท้องถิ่น ตลอดจนสิ่งต่าง ๆ ที่มีในท้องถิ่นซึ่งมีส่วนเสริมสร้างการเรียนรู้ของชุมชน

เสรี พงศ์พิศ (2536 : 27) ได้ให้ความหมายว่าภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นวัฒนธรรมพื้นบ้านดั้งเดิมอันมีเอกลักษณ์ องค์กรนั้นแสดงออกถึงการเกื้อหนุนระหว่างคนกับคน คนกับธรรมชาติและคนกับสิ่งเหนือธรรมชาติ

เอกวิทย์ ณ ถลาง (2536 : 6) ได้ให้ความหมายเกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่นว่าเป็นสิ่งที่มีขอบเขต กว้างขวางลึกซึ้ง หมายถึง คตินิยม ความรู้ ความสันทัด การรู้เท่าทันธรรมชาติของสรรพสิ่งรอบตัวและการเลือกเฟ้นความคิดวิธีการใช้ในชีวิตประจำวันอย่างได้ผลเป็นเรื่องของการสั่งสมประสบการณ์มาหลายชั่วคน

ธวัช ปุณโณธ (2537 : 30) ได้ให้ความหมายว่าภูมิปัญญาท้องถิ่น หมายถึงความรู้ของชาวบ้านที่เรียนรู้ และมีประสบการณ์สืบทอดกันมาทั้งทางตรง คือประสบการณ์ด้วยตนเอง และทางอ้อมซึ่งเรียนรู้จากผู้ใหญ่ หรือความรู้ที่สะสมสืบทอดกันมา

จากแนวคิดของนักการศึกษาที่กล่าวมานั้น พอสรุปได้ว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่น หมายถึงความรู้หรือองค์ความรู้ที่มนุษย์ค้นพบซึ่งเป็นวัฒนธรรมพื้นบ้านที่สั่งสมประสบการณ์มาหลายชั่วคน ให้สามารถดำรงชีวิตอยู่ได้อย่างมั่นคง ปลอดภัย มีความสงบสุขในชุมชน

นันทสาร สีสลับ (2541 : 11 – 29) ได้ให้ความหมายของภูมิปัญญาชาวบ้านว่าเป็นความรู้ของชาวบ้านที่สร้างขึ้นจากประสบการณ์และความเฉลียวฉลาดของแต่ละคน ซึ่งได้เรียนรู้จากพ่อแม่ ปู่ ย่า ตา ยาย ญาติพี่น้อง และผู้ที่มีความรู้ในชุมชน ความรู้เหล่านี้เกี่ยวข้องกับการดำเนินชีวิตเป็นแนวทางหลักเกณฑ์ มีวิธีปฏิบัติที่เกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกในครอบครัว ความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมไปแล้วกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์และกับธรรมชาติ ความรู้ที่สั่งสมมาแต่บรรพบุรุษสืบทอดจากคนรุ่นหนึ่งไปสู่คนอีกรุ่นหนึ่ง ระหว่างการสืบทอด มีการปรับปรุงประยุกต์ และเปลี่ยนแปลงจนอาจเกิดเป็นความรู้ใหม่ตามสภาพการณ์ทางวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม

ศรีศักร วัลลิโภดม (2535 : 6) ได้ให้ความหมายว่า ภูมิปัญญาชาวบ้านหมายถึง ศักยภาพของมนุษย์ ในการปรับตัวเองให้เข้ากับสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติและสภาพแวดล้อมทางวัฒนธรรมทำให้มนุษย์ดำรงชีวิตอยู่ร่วมกันได้อย่างราบรื่น

ออแลนโด (Orlando. 1988 : 23 , อ้างถึงในสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ 2541 : 13) ได้ให้ความหมายว่าภูมิปัญญาชาวบ้านเป็นศาสตร์ของประชาชนเรื่องพื้นบ้าน เป็นความรู้ชาวบ้าน ที่ผ่านการปฏิบัติมาแล้วอย่างโชกโชน เป็นส่วนหนึ่งของมรดกทางวัฒนธรรมของเขา ความรู้ดังกล่าวไม่ได้จัดเข้ารหัสเก็บไว้ แต่เป็นความรู้ที่ปฏิบัติได้ มีพลังและสำคัญยิ่งช่วยให้ชาวบ้านมีชีวิตอยู่รอดสร้างสรรค์ การผลิตและช่วยในด้านการทำงานเป็นสิ่งที่สะสมมากกว่าสืบทอดแล้วเป็นโครงสร้างความรู้ที่มีหลักการมีเหตุ และมีผลในตัวเอง

วิจิต นันทสุวรรณ (2528 : 94, อ้างถึงในสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ 2541 : 12) ได้ให้ความหมายภูมิปัญญาชาวบ้านว่า หมายถึง แก่นหลักของการมองชีวิตการใช้ชีวิตอย่างมีความสุข ซึ่งมีความหมายทั้งในแง่ปัจเจกบุคคล และในแง่ของสังคมหมู่บ้าน

จากแนวคิดของนักการศึกษาที่กล่าวมานั้นพอสรุปได้ว่า ภูมิปัญญาชาวบ้าน หมายถึง ความรู้ของชาวบ้านที่สร้างขึ้นมาจากประสบการณ์และความเฉลียวฉลาดของแต่ละคนมีการเรียนรู้และสืบทอดจากคนรุ่นหนึ่งไปสู่อีกรุ่นหนึ่ง และมีการปรับให้เข้ากับสภาพแวดล้อมทางวัฒนธรรมเพื่อให้มนุษย์มีชีวิตอยู่ร่วมกันอย่างราบรื่นคำว่าภูมิปัญญาไทยมีความหมายสอดคล้องกับภูมิปัญญาท้องถิ่นและภูมิปัญญาชาวบ้านนักการศึกษาไทยหลายท่านได้อธิบายความหมายดังต่อไปนี้

รุ่ง แก้วแดง (2541 : 204 – 205) ได้ให้ความหมายว่า ภูมิปัญญาไทยหมายถึง องค์ความรู้ ความสามารถ และทักษะของคนไทยอันเกิดจากการสั่งสมประสบการณ์ ที่ผ่านกระบวนการเลือกสรร เรียนรู้ ปรับแต่ง พัฒนา และถ่ายทอดสืบทอดกันมา เพื่อใช้แก้ปัญหา และพัฒนาชีวิตของคนไทยให้สอดคล้องกับสภาพแวดล้อมและเหมาะสมกับยุคสมัย

เอกวิทย์ ณ ถลาง (2537 : 62 , อ้างถึงในสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ 2541 : 15) ได้ให้ความหมายคำว่าภูมิปัญญาไทย ว่าเป็นผลของประสบการณ์สั่งสมของคนที่เรียนรู้จากปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อม ปฏิสัมพันธ์ในกลุ่มชนเดียวกัน และระหว่างกลุ่มชนหลาย ๆ ชนชาติพันธุ์ รวมไปถึง โลกทัศน์ ที่มีต่อสิ่งเหนือธรรมชาติ ภูมิปัญญาเหล่านี้เคยเอื้ออำนวยให้คนไทยแก้ไขปัญหาให้ดำรงอยู่ และสร้างสรรค์อารยธรรมของเราเองได้อย่างมีคุณภาพกับสิ่งแวดล้อม โดยเฉพาะในระดับพื้นฐานหรือระดับชาวบ้านภูมิปัญญาในแผ่นดินนี้มีได้เกิดขึ้นเป็นเอกเทศแต่มีส่วนแลกเปลี่ยน เลือกเฟ้นและปรับใช้ภูมิปัญญาจากอารยธรรม

เสวี พงศ์พิศ (2536 : 33) ได้ให้ความหมายของภูมิปัญญาไทย ไว้ว่าเป็นองค์ความรู้ในด้านต่าง ๆ ของการดำรงชีวิตของคนไทย ที่เกิดจากการสะสมประสบการณ์ทั้งทางตรง และ

ทางอ้อม ประกอบกับแนวคิดวิเคราะห์ในการแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ของตนเอง จนเกิดหลอมรวมเป็น แนวความคิดในการแก้ไขปัญหาที่เป็นลักษณะของตนเอง ที่สามารถพัฒนาความรู้ดังกล่าวมา ประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมกับกาลสมัยในการแก้ปัญหามาของการดำรงชีวิต

กุลวิตรา กังคานนท์ (2531 : 64) ได้ให้ความหมายว่า ภูมิปัญญาไทยนั้นด้านหนึ่ง นอกจากจะเป็นเรื่องของภูมิธรรมแล้วยังหมายถึง ศักยภาพในการประสานความรู้ใหม่มาใช้ ประโยชน์ด้วยซึ่งเอื้อให้เกิดทางเลือกใหม่ที่มีลักษณะสากลและลักษณะเฉพาะของเราเอง

จากแนวคิดของบุคคลต่าง ๆ เกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่นบางครั้งอาจจะเรียกว่า ภูมิปัญญาชาวบ้าน หรือภูมิปัญญาไทยที่เสนอแล้วข้างต้นผู้วิจัยสรุปสาระและนิยามคำว่า "ภูมิปัญญาไทย" ในการวิจัยครั้งนี้ว่า ภูมิปัญญาไทยหมายถึงความรู้ความสามารถ และทักษะของกลุ่มคนในท้องถิ่นนั้น ๆ ซึ่งเกิดขึ้นจากการสั่งสมประสบการณ์ และความเฉลียวฉลาดของแต่ละคนผ่าน กระบวนการเลือกสรร เรียนรู้ ปรับแต่ง พัฒนา และมีการถ่ายทอดสืบต่อกันมา เพื่อใช้ในการ แก้ไขปัญหา และพัฒนาชีวิตของคนในท้องถิ่นนั้น ๆ ให้สอดคล้องกับสภาพแวดล้อม และสภาพ ธรรมชาติ รวมทั้งเหมาะสมกับยุคสมัย

2. ลักษณะของภูมิปัญญาชาวบ้าน

นักวิชาการและผู้สนใจศึกษาเกี่ยวกับภูมิปัญญาชาวบ้านหรือภูมิปัญญาท้องถิ่นได้ กล่าวถึงลักษณะสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่นไว้ดังนี้

ประเวศ วะสี (2531 : 81) ได้ให้ความหมายลักษณะที่สำคัญบางประการของภูมิปัญญาท้องถิ่นดังนี้ คือ

2.1. มีความจำเพาะกับท้องถิ่น เนื่องจากภูมิปัญญาท้องถิ่นสะสมขึ้นมาจากประสบการณ์ หรือ ความสามารถของคน และสังคมในท้องถิ่น หนึ่ง ๆ เพราะฉะนั้นภูมิปัญญาท้องถิ่นจึงจะมี ความสอดคล้องกับเรื่องของท้องถิ่น มากกว่าภูมิปัญญาที่มาจากข้างนอก

2.2. มีความเชื่อมโยงหรือบูรณาการสูง เนื่องจากภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นภูมิปัญญาที่มาจาก ประสบการณ์จริง จึงมีความเป็นบูรณาการสูงทั้งในเรื่องของกาย ใจ สังคม และสิ่งแวดล้อม เช่น ความเชื่อเรื่อง แม่ธรณี แม่คงคา แม่โพสพ ฯลฯ ทำให้เกิดพิธีกรรมต่าง ๆ ขึ้น เช่น พิธีลอย กระถาง พิธีแรกนาขวัญ ฯลฯ พิธีต่าง ๆ เป็นตัวอย่างของภูมิปัญญาในการนำเอาธรรมชาติมาสร้าง ให้เกิดความศรัทธาให้คนเคารพธรรมชาติไม่ทำลายธรรมชาติ

2.3. ความเคารพผู้อาวุโส เนื่องจากภูมิปัญญาท้องถิ่นให้ความสำคัญแก่ผู้มีประสบการณ์ จึงมีความเคารพผู้อาวุโส เพราะถือว่าผู้อาวุโสมีประสบการณ์มากกว่า

เสรี พงศ์พิศ(2529:147) ได้ให้ความหมายถึงลักษณะของภูมิปัญญาท้องถิ่นหรือภูมิปัญญาชาวบ้าน สรุปได้ว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่นมี 2 ลักษณะดังนี้

1. ลักษณะที่เป็นนามธรรม เป็นการศึกษาด้านจิตวิญญาณ ชีวิตจิต เป็นปรัชญาในการดำเนินชีวิตเป็นเรื่องเกี่ยวกับการเกิด แก่ เจ็บ ตาย คุณค่าและความหมายของทุกสิ่งในชีวิตประจำวัน

2. ลักษณะที่เป็นรูปธรรม เป็นเรื่องเฉพาะด้าน เช่น การทำสมาธิ การเกษตร หัตถกรรม ศิลปะดนตรี และอื่นๆ ภูมิปัญญาท้องถิ่นในลักษณะที่เป็นนามธรรมและลักษณะที่เป็นรูปธรรมจะสะท้อนออกมาใน 3 ลักษณะที่สัมพันธ์ใกล้ชิดกันคือ

2.1. ความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิดคือ ความสัมพันธ์ระหว่างคนกับ สิ่งแวดล้อม สัตว์ ธรรมชาติ

2.2. ความสัมพันธ์กับคนอื่น ๆ ที่ร่วมในสังคม หรือในชุมชน

2.3. ความสัมพันธ์กับสิ่งเหนือธรรมชาติ สิ่งที่ไม่สามารถสัมผัสได้ทั้งหลาย

ทั้งสามลักษณะนี้ คือสามมิติของเรื่องเดียวกันคือชีวิตของชาวบ้านสะท้อนออกมาถึงภูมิปัญญาในการดำเนินชีวิตอย่างมีเอกภาพเหมือนสามมุมของรูปสามเหลี่ยม ภูมิปัญญาจึงเป็นรากฐานในการดำเนินชีวิตของชาวบ้าน

จากแนวความคิดของนักการศึกษาสรุปได้ว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นรูปธรรมและนามธรรม สะท้อนออกมา 3 ลักษณะ คือ ความสัมพันธ์ใกล้ชิดระหว่างคนกับสิ่งแวดล้อม คนกับคนอื่น ๆ ที่อยู่ในสังคม และคนกับสิ่งที่อยู่เหนือธรรมชาติ ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นสิ่งที่สั่งสมมาจากการประสบการณ์จากชีวิต และสังคมในท้องถิ่น มีการบูรณาการสูงทั้งในเรื่องของ กาย ใจ สังคม สิ่งแวดล้อม และสามารถสร้างพิธีกรรมต่างๆ ให้เกิดความศักดิ์สิทธิ์ให้คนเคารพและไม่ทำลายธรรมชาติ

3.ประเภทของภูมิปัญญาชาวบ้าน

ภูมิปัญญาท้องถิ่นมีขอบข่ายที่กว้างครอบคลุมบริบทชีวิตของประชาชนในท้องถิ่น ซึ่งอาจจำแนกได้หลายประเภท ดังนี้

รุ่ง แก้วแดง (2541:208-209) ได้จำแนกภูมิปัญญาท้องถิ่นออกเป็นสาขาจำนวน 11 สาขา ได้แก่ สาขาเกษตร สาขาสัตวศาสตร์ และหัตถกรรม สาขาการแพทย์แผนไทย สาขาการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม สาขากองทุนและธุรกิจชุมชน สาขาสวัสดิการ สาขาศิลปกรรม สาขาการจัดองค์กร สาขาภาษาและวรรณกรรม สาขาศาสนาและประเพณี และสาขาการศึกษา ดังนี้

1.สาขาเกษตร หมายถึง ความสามารถในการผสมผสานองค์ความรู้ ทักษะและเทคนิคด้านการเกษตรกับเทคโนโลยี โดยการพัฒนาบนพื้นฐานคุณค่าดั้งเดิม ซึ่งคนสามารถพึ่งตนเองในภาวะต่างๆ ได้ เช่น การทำการเกษตรแบบผสมผสาน การแก้ปัญหาการเกษตรด้านการตลาด

แก้ปัญหาด้านการผลิต การแก้ไขโรคและแมลง และการรู้จักปรับใช้เทคโนโลยีเหมาะสมกับการเกษตร เป็นต้น

2. สาขาอุตสาหกรรมและหัตถกรรม (ด้านการผลิตและการบริโภค) หมายถึง การรู้จักประยุกต์ใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ในการแปรรูปผลผลิต เพื่อแก้ไขปัญหาด้านการบริโภคอย่างปลอดภัย ประหยัด และเป็นธรรมอันเป็นกระบวนการให้ชุมชนท้องถิ่นพึ่งตนเองทางเศรษฐกิจได้ตลอดทั้งการผลิต และการจำหน่ายผลผลิตทางหัตถกรรม

3. สาขาการแพทย์แผนไทย หมายถึง ความสามารถในการจัดการป้องกันและรักษาสุขภาพของคนในชุมชน โฉนเน้นให้ชุมชนสามารถพึ่งพาตนเองได้ทั้งทางด้านสุขภาพอนามัย

4. สาขาการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมทั้งการอนุรักษ์ การพัฒนา การใช้ประโยชน์จากคุณค่าของทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมอย่างสมดุลและยั่งยืน

5. สาขากองทุนและธุรกิจชุมชน หมายถึง การจัดการด้านสมบัติและบริการกองทุนในการประกอบอาชีพ ให้เกิดความมั่นคงทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม

6. สาขาสวัสดิการ หมายถึง การจัดการการประกันคุณภาพชีวิตของคนให้เกิดความมั่นคงทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมให้มีความเป็นอยู่ที่ดี

7. สาขาศิลปกรรม หมายถึง ความสามารถในการผลิตผลงานทางด้านศิลปะสาขาต่างๆ เช่น จิตรกรรม ประติมากรรม วรรณกรรม ทัศนศิลป์ ดนตรีศิลป์ เป็นต้น

8. สาขาจัดการองค์กร หมายถึง ความสามารถในการบริหารจัดการดำเนินงานขององค์กรชุมชนนั้นๆ ให้สามารถพัฒนาและบริหารองค์กรของตนเองได้ตามบทบาทหน้าที่ขององค์กร เช่น การจัดการองค์กรของกลุ่มแม่บ้าน เป็นต้น

9. สาขาภาษาและวรรณกรรม หมายถึง ความสามารถในการผลิตผลงานเกี่ยวกับภาษาทั้งภาษาถิ่น ภาษาโบราณ ภาษาไทย และการใช้ภาษา ตลอดทั้งด้านวรรณกรรมทุกประเภท

10. สาขาศาสนาและประเพณี หมายถึง ความสามารถในการประยุกต์และปรับใช้หลักธรรม คำสอนทางศาสนา ความเชื่อ และประเพณีดั้งเดิมที่มีคุณค่าให้เหมาะสมต่อการประพฤติปฏิบัติให้บังเกิดผลดีต่อบุคคล และสิ่งแวดล้อม เช่น การถ่ายทอดหลักธรรมทางศาสนา การบวชป่า การประยุกต์ประเพณีประเพณีข้าว เป็นต้น

11. สาขาการศึกษา หมายถึง ความสามารถในการถ่ายทอดการอบรมเลี้ยงดู การบ่มเพาะ การสั่งสอน การสร้างสื่อ และอุปกรณ์การวัดผลสำเร็จ

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรมแห่งชาติ (2541:23) ได้แบ่งภูมิปัญญาท้องถิ่นออกเป็น 5 ด้าน คือ

1. ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการเกษตร หมายถึง การผสมผสานการเกษตร และเทคโนโลยี โดยการพัฒนาบนพื้นฐานคุณค่าดั้งเดิม ซึ่งคนสามารถพึ่งพาตนเองในกรณีต่างๆ ได้ในเบื้องต้น

เช่น การทำการเกษตรแบบผสมผสาน การแก้ปัญหาการเกษตรด้านการตลาด การแก้ปัญหาด้านการผลิต เช่น การแก้ไขโรคและแมลง และรู้จักปรับใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสม

2. ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการผลิตและการบริโภค คือ การรู้จักประยุกต์ใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ในการแปรรูปผลผลิต เพื่อลดการนำเข้าตลาด เพื่อแก้ปัญหาด้านการบริโภคอย่างปลอดภัย ประหยัด และเป็นธรรม อันเป็นขบวนการที่จะให้ชุมชนท้องถิ่นสามารถพึ่งตนเองทางเศรษฐกิจได้ เช่น การใช้เครื่องมือและครกตำข้าวโดยไม่ต้องพึ่งโรงสีข้าว เป็นต้น

3. ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการรักษาโรคและการป้องกัน โดยการสืบทอดความรู้ดั้งเดิมและการประยุกต์ความเชื่อของท้องถิ่น เพื่อให้ชุมชนสามารถพึ่งตนเองทางด้านสุขภาพอนามัย เช่น หมอธรรม และผู้รอบรู้เรื่องสมุนไพร

4. ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านสิ่งแวดล้อม หมายถึง การอนุรักษ์ทั้งด้านธรรมชาติและศิลปวัฒนธรรม การอนุรักษ์ป่าไม้ การรักษา การถ่ายทอดความรู้เพิ่มเติมเพื่อการอนุรักษ์ เช่น การเคารพแม่น้ำ พิษพันธ์ธัญญาหาร และโบราณวัตถุ

5. ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการจัดการ สวัสดิการ และธุรกิจชุมชน ให้พิจารณาด้านคุณธรรม จริยธรรม เป็นหลัก เช่น กองทุนต่างๆในชุมชน สหบาลข้าว (ธนาคารข้าว) สหกรณ์ร้านค้า กลุ่มสัจจะออมทรัพย์ การจัดการผลิต กลุ่มแม่บ้าน และเยาวชน เป็นต้น

จากแนวความคิดของนักการศึกษาทั้งหลายที่กล่าวมานั้น ผู้วิจัยสรุปสาระได้ว่าภูมิปัญญาท้องถิ่นนั้นสามารถแบ่งเป็นประเภทต่างๆได้คือ การประกอบอาชีพของชุมชน การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม การป้องกันและรักษาสุขภาพของบุคคล ประเภทศิลปวัฒนธรรม ประเพณีต่างๆ ซึ่งเกี่ยวข้องกับธรรมชาติ และสิ่งที่อยู่เหนือธรรมชาติ ซึ่งเป็นสิ่งที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตของชุมชนนั้นๆนั่นเอง

4. การสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น

ภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่พึงได้รับการยกย่อง เชิดชู สืบทอด และพัฒนาเพื่อให้ภูมิปัญญาเหล่านั้นตกทอดเป็นมรดกแก่อนุชนรุ่นหลัง และในกระบวนการสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นนั้น ประกอบด้วนกระบวนการเรียนรู้ และวิธีถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นจากรายละเอียดยต่อไปนี้

1. กระบวนการเรียนรู้ของผู้ทรงภูมิปัญญา

ในการเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในชุมชนชนบทเกิดขึ้นได้ตลอดเวลา การเรียนรู้บางอย่างก็รับจากภายนอกเข้ามาเกือบทั้งหมดในลักษณะเป็นเครือข่ายการเรียนรู้ แต่บางอย่างก็มีการปรับและประยุกต์ให้ใช้ได้เหมาะสมกับภาวะเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมของชุมชน ซึ่งสามารถสรุปกระบวนการเรียนรู้ที่สำคัญดังนี้ (สำนักงานคณะกรรมการ การศึกษาแห่งชาติ

1.1 การเรียนรู้ฝึกฝน และได้รับการอบรมสั่งสอนจากญาติ ผู้ใหญ่ พ่อแม่ ครอบครัว และผู้มีบุญคุณบางคน เข้าวัดฟังธรรม บางคนเข้าป่าเรียนรู้จากธรรมชาติ

1.2 เรียนรู้จากธรรมชาติ สภาพแวดล้อมทางครอบครัว ชุมชน ตลอดจนการดำเนินชีวิตในชุมชน ที่เป็นแรงกระตุ้น เป็นแรงผลักดัน หรือเป็นแรงจูงใจให้ผู้ทรงภูมิปัญญานำสิ่งเหล่านี้มาทบทวน ไตร่ตรอง แล้วนำมาเป็นฐานการเรียนรู้ของตนเองในเวลาต่อมา

1.3 การศึกษาจากสถาบันการศึกษา ไม่ว่าจะเป็นวัด โรงเรียน มหาวิทยาลัย หรือหน่วยงานต่างๆที่เกี่ยวข้อง ผู้ทรงภูมิปัญญาชาวบ้านจากหน่วยงานต่างๆที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมที่ทำหลายคนได้รับความรู้จากการเข้ารับการจัดกิจกรรมฝึกอบรมนำมาปรับให้สอดคล้องกับสภาพพื้นที่ของตนเอง

1.4 การเรียนรู้ทางกิจกรรมต่างๆที่สถาบันการศึกษาและสถาบันอื่นๆจัดขึ้นพบว่า ผู้ทรงภูมิปัญญาที่ผ่านการศึกษาในระดับอุดมศึกษาหลายท่าน ขณะที่เรียนอยู่ก็พยายามที่จะร่วมกิจกรรมของสถาบัน และหน่วยงานภายนอกจัดขึ้น ทำให้ได้รับความรู้มากมาย

1.5 เรียนรู้จากภูมิปัญญา จากตำราทั้งเก่าและใหม่ เป็นการเรียนรู้โดยตรง

1.6 เรียนรู้จากการอบรม ฝึกฝนจากองค์กรของรัฐและเอกชน โดยเฉพาะในช่วงทศวรรษที่ผ่านมา ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2520 เป็นต้นมา หน่วยงานราชการต่างๆได้นำความรู้เทคโนโลยีสมัยใหม่สู่ชุมชน ทำให้เกิดความรู้ใหม่อย่างกว้างขวางแล้วนำมาประยุกต์ใช้ให้สอดคล้องในการดำเนินชีวิตของตนเอง

1.7 เรียนรู้จากการปฏิบัติงานตามภาระหน้าที่ ครูอาจารย์หลายท่านได้ตระหนักว่านอกจากสอนเด็กในโรงเรียนแล้ว จำเป็นต้องขยายการศึกษาสู่ชุมชนด้วย

1.8 เรียนรู้จากการสัมผัสสัมพันธ์กับคนในชุมชนและสภาพแวดล้อมในพื้นที่ปฏิบัติงาน ผู้ทรงภูมิปัญญาเมื่อเข้าไปสัมผัสกับชุมชนก็เกิดการเรียนรู้และเห็นคุณค่าของภูมิปัญญา

1.9 เรียนรู้จากการทดลองและปฏิบัติ เป็นลักษณะร่วมมือของทุกท่านเพราะผู้ทรงภูมิปัญญาเป็นผู้ลงมือปฏิบัติเอง

1.10 เรียนรู้จากเครือข่ายความร่วมมือระหว่างผู้ทรงภูมิปัญญา ชาวบ้าน นักพัฒนา ผู้สนใจทั้งระดับชุมชน อำเภอ จังหวัด ในประเทศและต่างประเทศ เป็นการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ระหว่างกัน เครือข่าย

1.11 สำนึกจากพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ในแนวทางการพัฒนาในด้านต่างๆ ทำให้เกิดการเรียนรู้ สืบทอด และนำภูมิปัญญาที่ตนเองมีอยู่เข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนา และการใช้ในชีวิตตนเอง

1.12 การเรียนรู้ที่สืบทอดมาจากบรรพบุรุษ เพื่อเป็นการรักษาชาวบ้านกันเอง

ภายในครอบครัว และกลุ่มเครือญาติ โดยอาศัยการเรียนรู้จากประสบการณ์ และรูปแบบวิธีการ บิดีถือปฏิบัติที่สืบทอดกันมาเป็นเวลานานของแต่ละตระกูล

1.13 การเรียนรู้ที่ได้จากการเรียน เนื่องจากผู้ชายในภาคเหนือเมื่อถึงวัยอันสมควร จะนิยมบวชเป็นพระภิกษุ และพระสงฆ์ระดับเจ้าอาวาสส่วนใหญ่เป็นผู้ทรงภูมิปัญญามีความรู้หลากหลาย เช่น การประกอบพิธีกรรม การสืบชะตา สะเดาะเคราะห์ การรักษาด้วยสมุนไพร คาถาอาคม เสกเป่าน้ำมนต์ เมื่อเห็นพระลูกศิษย์รูปใดมีความสนใจและมีความสามารถเพียงพอ ก็จะถ่ายทอดวิชาการรักษาแบบพื้นบ้านให้

1.14 การเรียนรู้ที่ได้จากการค้นคว้าจากตำราและเรียนรู้เพิ่มเติมจากประสบการณ์ ที่ได้จากการปฏิบัติแต่ละส่วนขององค์ความรู้ที่ได้มาจากความสนใจของตนเอง

1.15 การเรียนรู้ที่ได้จากองค์กร และหน่วยงานต่างๆ ซึ่งเป็นการผสมผสานหรือ การเชื่อมโยงความรู้เก่ากับความรู้ใหม่ หรือการได้มาด้วยระเบียบที่ถูกต้อง เช่น การผ่านอบรม การเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นของสมาชิกในชุมชนนั้นเกิดขึ้นอยู่ตลอดเวลา การเรียนรู้ บางอย่างก็รับจากภายนอกเข้ามาเกือบทั้งหมด ในลักษณะที่เป็นเครือข่ายการเรียนรู้ เรียนรู้จาก ตำราทั้งเก่าและใหม่ เรียนรู้จากญาติผู้ใหญ่ ครอบครัว ผู้ทรงภูมิปัญญาโดยการปฏิบัติจริง เรียนรู้โดยการฝึกอบรมจากองค์กรต่างๆ และหน่วยงานของรัฐ แต่บางอย่างก็มีการประยุกต์ใช้ได้อย่างเหมาะสมกับสภาพของท้องถิ่น

2.วิธีการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2541:91-92) ได้ศึกษาการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นพบว่า เกิดขึ้นได้ตลอดเวลา โดยมีกระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นทั้งในด้าน สังคม วัฒนธรรม และด้านเศรษฐกิจของชุมชน ซึ่งสามารถสรุปเครือข่ายวิธีการถ่ายทอดหลายรูปแบบ ดังนี้

2.1 เครือข่ายในระดับปัจเจกบุคคล ซึ่งเป็นการถ่ายทอดความรู้เฉพาะญาติสนิท และบุคคลในครอบครัวเดียวกัน

2.2 เครือข่ายในระดับชุมชน เป็นการถ่ายทอดความรู้ให้แก่บุคคลที่อยู่ในชุมชน เดียวกัน เช่น ถ่ายทอดโดยผู้นำชุมชนให้กับชาวบ้าน หรือให้กับสมาชิกของกลุ่มที่ประกอบอาชีพ เดียวกัน

2.3 เครือข่ายระดับองค์กร เป็นการถ่ายทอดองค์ความรู้จากหน่วยงานต่างๆ เช่น หน่วยงานของรัฐ หน่วยงานเอกชน โดยการผ่านเข้ามาทางผู้นำชุมชน เช่น ครู พระสงฆ์ ผู้ใหญ่บ้าน และผู้ที่ชาวบ้านเคารพนับถือ

นอกจากวิธีการถ่ายทอดที่ต้องอาศัยเครือข่ายของการเรียนรู้แล้ว สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2541:117-118) ได้ทำการศึกษาเกี่ยวกับกระบวนการถ่ายทอดความรู้ของผู้ทรงปัญญา ในอีกรูปแบบต่างๆ ดังนี้

1. การจัดประสบการณ์ตรงในรูปแบบต่างๆ ให้กับผู้ที่มารับการถ่ายทอดให้เกิดการปฏิบัติจริง โดยเฉพาะวัยเด็ก ผู้ทรงภูมิปัญญาลายท่านเห็นตรงกันว่า วัยเด็กเป็นวัยที่สำคัญต้องถ่ายทอดและปลูกฝังให้พวกเขาได้ปฏิบัติจริง เชิญวิทยากรถ่ายทอดความรู้ให้กับกลุ่มเป้าหมายที่สถาบันและองค์กรต่างๆ จัดขึ้น

2. เป็นวิทยากรถ่ายทอดความรู้ให้กับกลุ่มเป้าหมาย ที่สถาบัน และองค์กรต่างๆ จัดขึ้น

3. ถ่ายทอดผ่านสื่อประเภทต่างๆ เช่น วิทยุ โทรทัศน์ หนังสือพิมพ์ ภาพยนตร์ตามเงื่อนไขและโอกาสที่มี เหล่านี้เป็นต้น

4. การถ่ายทอดโดยวิธีการรวมกลุ่มกัน เป็นวิธีที่ขยายผลได้ดีและแพร่หลายทั่วไป เป็นวิธีการถ่ายทอดที่ทำให้ทุกคนมีส่วนร่วม โดยเฉพาะในชุมชนหนองบัวหลวง ประสบผลสำเร็จเป็นอย่างดี ทั้งนี้เพราะมีผู้นำดี ชาวบ้านสามัคคีกัน กิจกรรมต่างๆ ที่เกิดขึ้นจึงประสบผลสำเร็จ

จารุวรรณ ชรรณวัตร (2531:63-70) กล่าวถึงการถ่ายทอดภูมิปัญญาพื้นบ้านอีสาน สรุปได้ว่า การถ่ายโยงความรู้ของชาวอีสาน เพื่อสืบทอดจากคนรุ่นหนึ่งมายังอีกรุ่นหนึ่งนั้นขึ้นอยู่กับวิธีการและกลุ่มเป้าหมายดังนี้คือ

1. วิธีการถ่ายทอดความรู้แก่เด็ก

วิธีการถ่ายทอดภูมิปัญญาแก่เด็กต้องง่าย ไม่ซับซ้อน สนุกสนาน ดึงดูดใจ เช่น การละเล่น การเล่านิทาน และการลงมือ การเล่นปริศนาทายคำ เกิดจากนิสัยชอบซักถามของมนุษย์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งวัยเด็กเป็นช่วงแห่งการเรียนรู้โลกรอบตัว เช่น การเรียนรู้ร่างกาย เรียนรู้ถ้อยคำ การผูกปริศนา จึงเลือกใช้คำที่ให้ภาพพจน์ คำเปรียบเทียบกับสิ่งอื่น คำคล้องจองให้เสียง และจังหวะเพื่อสร้างแรงดึงดูด เพื่อให้เด็กจดจำได้ง่าย ส่วนการเล่านิทานเป็นการถ่ายโยงความรู้ โดยอาศัยความรู้ ความสนุกสนานจากตัวละครในเรื่องได้ง่าย และวิธีการเล่าที่น่าสนใจนิทานเป็นเรื่องสั้นๆ เนื้อหาเป็นเรื่องสร้างเสริมนิสัย และบุคลิกภาพที่สังคมปรารถนา ส่วนใหญ่มุ่งเน้นด้านคุณธรรม จริยธรรม คือสิ่งที่ควรทำและไม่ควรทำ

2. วิธีการถ่ายทอดภูมิปัญญาแก่ผู้ใหญ่

วัยผู้ใหญ่เป็นวัยทำงาน วิธีการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นแก่ผู้ใหญ่จึงมีวิธีการแตกต่างกันไป วัฒนธรรมอีสานมีวิธีการถ่ายโยงภูมิปัญญาลายรูปแบบ เช่น วิธีการเล่า พิธีสู่ขวัญ พิธีทางศาสนา พิธีกรรมในช่วงหัวเลี้ยวหัวต่อของชีวิต การประกอบอาชีพ ตลอดจนวิธีอ่านหนังสือ คัดหนังสือ และวิธีแสดงมหรสพ การถ่ายทอดภูมิปัญญาด้วยวิธีการบอกเล่าในวัยนี้มีสาระประโยชน์ด้านการเพิ่มพูนความรู้จากการฟัง และเป็นการรวมทางสังคมเพื่อทำงานร่วมกัน หรือช่วยเหลือ

กันผู้เล่าคือ ผู้อาวุโสหรือผู้ที่รู้ความสามารถพิเศษในการถ่ายทอดภูมิปัญญา เช่น งานศพ ประเพณีทางพุทธศาสนา และพิธีสู่ขวัญ

สามารถ จันทรสุริย์ (2536:150-152) กล่าวว่า ชาวบ้านทุกหมู่เหล่าได้ใช้สติปัญญาของคนสั่งสมความรู้ ประสบการณ์เพื่อดำรงชีวิตมาตลอด และย่อมถ่ายทอดจากรุ่นหนึ่งมายังอีกรุ่นหนึ่งตลอดมา ด้วยวิธีการต่างๆ ที่แตกต่างกันไปตามสภาพแวดล้อมของแต่ละท้องถิ่น ทั้งทางตรงและทางอ้อม โดยอาศัยศรัทธาทางศาสนา ความเชื่อถือผีสารต่างๆ ทั้งความเชื่อบรรพบุรุษเป็นพื้นฐานในการถ่ายทอดความรู้สืบทอดกันมาจากบรรพบุรุษในอดีตถึงลูกหลานในปัจจุบัน ซึ่งจะจำแนกได้ดังนี้

1. วิธีการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นให้แก่เด็ก

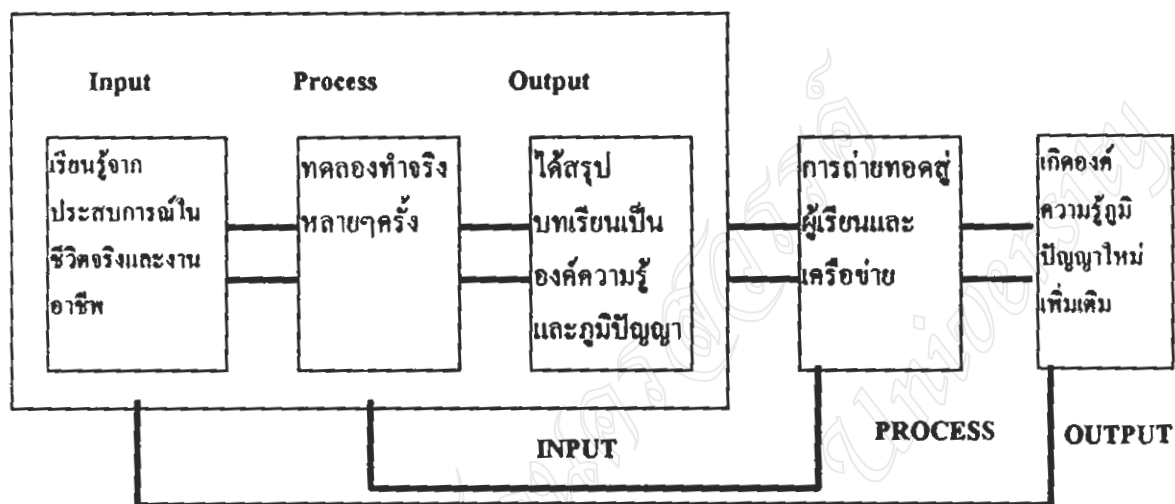
เด็กโดยทั่วไปมีความสนใจในช่วงเวลาสั้นในสิ่งที่ใกล้ตัว ซึ่งแตกต่างจากผู้ใหญ่ กิจกรรมการถ่ายทอดต้องง่ายไม่ซับซ้อน สนุกสนาน และดึงดูดใจ เช่น การละเล่น การเล่านิทาน การลงทำ(ตามอย่าง) การเล่นเกมคำทาย เป็นต้น วิธีการเหล่านี้เป็นการสร้างเสริมนิสัยและบุคลิกภาพที่สังคมปรารถนา ซึ่งส่วนใหญ่มุ่งเน้นจริยธรรมที่เป็นสิ่งที่ควรทำและไม่ควรทำ

2. วิธีการถ่ายทอดภูมิปัญญาให้แก่ผู้ใหญ่

ผู้ใหญ่ถือว่าเป็นผู้ที่ผ่านประสบการณ์ต่างๆ มาพอสมควร และเป็นวัยทำงาน วิธีการถ่ายทอดทำได้หลายรูปแบบ เช่น วิธีการเล่าโดยตรงหรือบอกเล่าโดยผ่านพิธีสู่ขวัญ พิธีกรรมทางศาสนา พิธีกรรมตามขนบธรรมเนียมประเพณีของท้องถิ่นต่างๆ ดังจะเห็นได้โดยทั่วไปในพิธีการแต่งงานของทุกท้องถิ่น จะมีขั้นตอนที่ผู้ใหญ่ใช้คำสอนสอนคู่บ่าวสาว รวมทั้งการลงมือประกอบอาชีพตามอย่างบรรพบุรุษ ก็มีการถ่ายทอดเชื่อมโยงประสบการณ์มาโดยตลอด

จากแนวความคิดของนักการศึกษาที่กล่าวมานั้น ผู้วิจัยได้สรุปสาระได้ว่า วิธีการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นของผู้ทรงภูมิปัญญานั้น มีหลายรูปแบบที่แตกต่างกันไป เช่น การถ่ายทอดในระดับปัจเจกบุคคล การถ่ายทอดในหมู่เครือญาติ การถ่ายทอดระดับชุมชนเดียวกัน และการถ่ายทอดจากหน่วยงานของรัฐ หน่วยงานเอกชน

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2541:121) ได้เสนอแนวทางการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นในรูปแบบการเพิ่มมองเห็นกระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นให้ชัดเจนขึ้น ดังภาพที่ 2.1 ต่อไปนี้

1. ญาติ	1. ทำตามที่ผู้มา	1. ได้เทคนิคและ	1. ถ่ายทอดความรู้สู่	1. เกิดเทคนิคและ
2. ไปวัดกับผู้ใหญ่	2. ทำตามตัวอย่าง	เรียนในการผลิต	ผู้อื่นได้ เช่น ญาติ	บทเรียนใหม่
3. เดินป่าหาสมุนไพร	3. ทำตามคำบอกเล่า	2. สามารถอธิบายได้	เครือข่ายในท้องถิ่น	2. เกิดความชำนาญ
4. อ่านตำราโบราณ	4. ลองผิดลองถูก	3. สามารถผลิตผลงาน	และนอกท้องถิ่น	เพิ่มเติมมากขึ้น
5. อ่านตำราปัจจุบัน	5. สังเกตและทดลอง	อย่างมีคุณภาพและ	2. นำความรู้ไปสู่	3. เกิดผลงาน
6. อบรม/สัมมนา	ทำจริง	คุณค่าของตนเองและ	การปฏิบัติ	เนื้อหา ภูมิปัญญา
7. ประชุม/เสวนา		สังคม	การพัฒนาและ	ใหม่เพิ่มเติมจาก
8. เข้าค่ายศึกษา			การดำรงชีวิต	เรื่องเดิม
9. การศึกษาในระบบ			3. พัฒนาระบบการ	
10. การศึกษานอกระบบ			ถ่ายทอด/เรียนรู้	
11. ทดลองปฏิบัติ			4. ผลักดันเป็นกระแส	
12. ประกอบอาชีพ			สังคม	

ภาพที่ 2.1 แสดงกระบวนการเรียน และการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น

ที่มา : สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2541:121)

จากแผนภูมิจะเห็นได้ว่ากระบวนการเรียนและการถ่ายทอดภูมิปัญญาไทยเริ่มที่เรียนรู้จากประสบการณ์ชีวิตจริงและงานอาชีพ เช่น เรียนรู้จากญาติ ไปวัดกับผู้ใหญ่ เดินป่าหาสมุนไพร เป็นต้น จากนั้นก็ทดลองทำจริงหลายๆครั้ง ซึ่งอาจจะเป็นการทำตามผู้มาหรือทำตามตัวอย่างลองผิดลองถูก จากนั้นก็จะสรุปเป็นองค์ความรู้และภูมิปัญญา เมื่อมีความมั่นใจแล้วก็ถ่ายทอดสู่ผู้อื่นต่อไป และผู้ที่ได้รับการถ่ายทอดนำไปใช้จนเกิดความชำนาญเพิ่มเติมมากขึ้นทำให้เกิดผลงาน เนื้อหาภูมิปัญญาใหม่เพิ่มเติมจากเรื่องเดิม

3.5 การนำภูมิปัญญาท้องถิ่นไปใช้ในการจัดการศึกษา

การศึกษาของไทยตั้งแต่ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวพบว่า การจัดการศึกษาโดยนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาเป็นส่วนหนึ่งนั้นตกต่ำลงมากเนื่องจากระบบการศึกษาของเรา ได้รับมาจากต่างประเทศเข้ามาแทบทุกเรื่อง เมื่อการศึกษาของไทยรับรูปแบบการศึกษาในระบบโรงเรียนอย่างประเทศตะวันตกเข้ามานั้น ทำให้ได้รับอิทธิพลเข้ามา 2 ระยะ (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ 2541:182-183)

ระยะแรก มีการจัดตั้งโรงเรียนใหม่ ได้รับเอาเนื้อหาและรายวิชาต่างๆที่มีอยู่ในระบบการเรียนการสอนของประเทศตะวันตก เช่น คณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์ และภาษาต่างประเทศเข้ามาสอนในโรงเรียนของไทย โดยนักศึกษารุ่นแรกๆ นำไปพัฒนาแล้วใช้เป็นเนื้อหาวิชาสอนในโรงเรียน

ระยะที่สอง หลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ประเทศไทยได้ส่งนักศึกษาไทยไปศึกษาในต่างประเทศจำนวนมาก โดยเฉพาะในสหรัฐอเมริกา หลังจากนั้นก็ได้นำหลักสูตรการศึกษาของสหรัฐอเมริกาเข้ามาเป็นหลักสูตรและกระบวนการเรียนรู้ของไทยเกือบทั้งหมด วิชาที่เคยเป็นภูมิปัญญาของไทย ที่สอนโดยวิถีชีวิตไทยก็หมดไป แม้จะเหลืออยู่ในหลักสูตรบ้างแต่ก็ถูกละเลยไม่ได้รับความสำคัญ ครูที่จะสอนวิชาภูมิปัญญาท้องถิ่นก็ไม่มี และครูที่มีความรู้สมัยใหม่ก็ไม่สามารถคิดแปลงให้เข้ากับการเรียนการสอนเป็นภูมิปัญญาไทยได้

อย่างไรก็ตาม ถึงแม้ว่าภูมิปัญญาท้องถิ่นจะมีบทบาท และความสำคัญในการจัดการศึกษาและการพัฒนาประเทศน้อยลงมาตลอดในช่วงแผนการพัฒนา 7 แผนที่ผ่านมา แต่ในช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 8 (พ.ศ.2539-2544) และแผนการศึกษาแห่งชาติปีพุทธศักราช 2521 ได้มีหน่วยงานและสถาบันการศึกษาได้จุดประกายการปรับปรุงและพยายามนำกระบวนการจัดการศึกษา จากเน้นภูมิปัญญาสากลเพียงด้านเดียว ไปสู่การให้ความสำคัญกับภูมิปัญญาท้องถิ่นในฐานะเป็นรากเหง้าของความรู้ดั้งเดิมของท้องถิ่นและของสังคมไทย เพื่อให้เด็กเกิดความรู้ความเข้าใจในภูมิปัญญา และวัฒนธรรมของตน และสามารถจบการศึกษาออกไปมีส่วนรู้สึกรับผิดชอบ และมีความสามารถที่จะสร้างสรรค์สังคมได้ เพื่อให้การดำเนินงานต่างๆในเรื่องนี้ประสบผลสำเร็จ รัฐบาลมีนโยบายในการดำเนินการในระดับต่างๆ ดังนี้

1. นโยบายระดับชาติในการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นไปใช้ในการจัดการศึกษา

ในปัจจุบัน พ.ศ. 2544 วงการศึกษาไทยได้เล็งเห็นความสำคัญของการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นไปใช้ในการจัดการศึกษามากขึ้น ดังนั้นนักการศึกษาและหน่วยงานต่างๆได้เสนอแนวคิดเกี่ยวกับการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้าสู่ระบบการศึกษาของชาติไว้ดังนี้

รุ่ง แก้วแดง (2541:230-241) ได้เสนอแนวทางในการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นไปใช้ในการจัดการศึกษาของชาติจะประสบผลสำเร็จนั้น มีพุทธศาสตร์ในการดำเนินงานดังนี้

พุทธศาสตร์ที่ 1 การจัดตั้งสภาภูมิปัญญาไทยในปัจจุบันมีหน่วยงานต่างๆทั้งในรูปแบบของสมาคม ชมรม และบุคคลต่างๆ ได้ให้ความสนใจในเรื่องภูมิปัญญาไทย ทำการวิจัยและศึกษาได้รวบรวมและดำเนินการสอนอยู่แล้ว ถ้ารัฐบาลจะสนับสนุนการจัดตั้งองค์กรและเครือข่ายในชื่อภูมิปัญญาไทยขึ้นมา โดยรวมองค์กรเหล่านี้เข้าด้วยกัน จำแนกเป็นกลุ่มเป็นประเภทตามภาคภูมิศาสตร์ก็จะเป็นการรวบรวมผู้ทรงความรู้ด้าน ภูมิปัญญาท้องถิ่นอย่างแท้จริงขึ้นมา เพื่อเป็นที่พึ่งในด้านองค์ความรู้ และเป็นคณะกรรมการการตัดสินใจ เรื่องการส่งเสริมปัญญาไทยเพื่อการเรียนการสอน

พุทธศาสตร์ที่ 2 มีสถาบันแห่งชาติด้วยภูมิปัญญาไทย และการศึกษาไทยเพื่อดำเนินการส่งเสริมการศึกษาและวิจัยเรื่องภูมิปัญญาไทย โดยให้เป็นหน่วยงานอิสระ และจะเป็นสำนักงานบริหารของสภาภูมิปัญญาไทย ขณะนี้สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ กำลังดำเนินการเพื่อจัดตั้งสถาบันขึ้นมาและให้ออกจากระบบราชการเพื่อความคล่องตัวในการดำเนินงานสถาบันนี้จะบริหารงานโดยกลุ่มนักวิชาการที่สนใจในเรื่องภูมิปัญญาไทยร่วมกับหน่วยงานทั้งภาครัฐ และเอกชนที่ให้การสนับสนุน

พุทธศาสตร์ที่ 3 จัดตั้งกองทุนส่งเสริมภูมิปัญญาไทย การดำเนินการจำเป็นต้องมีเงินสนับสนุน ฉะนั้นควรมีการจัดตั้งกองทุนส่งเสริมภูมิปัญญาไทย ซึ่งขณะนี้หลายหน่วยงานก็เห็นด้วยกับแนวคิดนี้ โดยสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติได้เตรียมเสนอเป็นนโยบายต่อรัฐบาล เพื่อให้สามารถจัดตั้งกองทุนดังกล่าวได้

พุทธศาสตร์ที่ 4 ส่งเสริมการเรียนการสอนเรื่องภูมิปัญญาไทย เพื่อการนำภูมิปัญญาไทยไปใช้ในการจัดการเรียนการสอน ที่ผ่านมารวมถึงการศึกษาในโรงเรียนเป็นส่วนใหญ่ แต่ในอนาคตควรมีการเรียนการสอนภูมิปัญญาท้องถิ่นครบทั้งสามรูปแบบ คือ การศึกษาในระบบโรงเรียน การศึกษานอกระบบโรงเรียน และการศึกษิตตามอัธยาศัย การถ่ายทอดภูมิปัญญาตามอัธยาศัย การถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นอาจทำได้โดย 3 ระบบดังกล่าว ฉะนั้นจะต้องสร้างความเท่าเทียมกันของผู้สอนและเนื้อหาวิชา เพื่อสามารถถ่ายทอดเรียนจากระบบหนึ่งไปอีกระบบหนึ่งได้

พุทธศาสตร์ที่ 5 การยกย่องและให้รางวัลครูภูมิปัญญาไทย ในปัจจุบันเรามีคนที่มีความรู้เรื่องภูมิปัญญาไทยอยู่ไม่น้อยแต่ไม่ได้ให้การยกย่อง ต้องมีการประกาศรายชื่อคนที่ได้พัฒนาตนเองให้เป็นครูในสายภูมิปัญญา ซึ่งครูภูมิปัญญาไทยในปัจจุบันจะต้องได้รับการยอมรับให้เท่าเทียมครูปกติที่เรียนมาตามระบบโรงเรียน เพียงแต่ว่าครูภูมิปัญญานั้นเน้นเรื่องการเรียนรู้ด้วยตนเองและการเรียนการสอนนอกระบบโรงเรียน จะต้องทำให้ได้ในศักดิ์และสิทธิ์ที่เท่าเทียมกันไม่ควร

ให้ครูภูมิปัญญามีศักดิ์ต่ำกว่าครูที่เรียนตามแผนการศึกษาแบบตะวันตกอย่างที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน เมื่อครูภูมิปัญญาท้องถิ่นได้รับการปฏิบัติอย่างเท่าเทียมกับครูในระบบเช่นนี้แล้ว เราก็ยังสามารถทำชุมชนทุกหนทุกแห่งให้เป็นชุมชนแห่งความรู้ เป็นชุมชนทรัพยากรปัญญา เพราะคนที่มาเป็นครูนั้นมาได้หลากหลาย มาได้หลายวิธี โดยวิธีนี้ก็จะสามารถรักษามรดกทางวัฒนธรรมของประเทศไทยไว้ได้

ยุทธศาสตร์ที่ 6 สร้าง Home Page ของศูนย์การเรียนรู้และองค์กร ภูมิปัญญาทั้งหลายซึ่งเป็นเครือข่ายเชื่อมโยงแลกเปลี่ยนข้อมูลซึ่งกันและกัน จะเป็นศูนย์ข้อมูลที่ทำให้การส่งเสริมการเรียนการสอนเรื่องภูมิปัญญาท้องถิ่นมีประสิทธิภาพมากขึ้น

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2541:184-185) ได้เสนอแนะมาตรการเพื่อให้มีการนำเอาภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้าสู่ระบบการศึกษา และสามารถจัดการเรียนการสอนอย่างเป็นรูปธรรม ดังนี้

1. จัดให้มีระเบียบ/ข้อบังคับว่าด้วยการใช้หลักสูตรท้องถิ่นในสถาบันการศึกษา โดยให้หลักสูตรที่มีสภาพเท่าเทียมกับการจัดการเรียนการสอนตามหลักสูตรแกน เช่น การจัดแบ่งกลุ่มประสบการณ์ การกำหนดวัตถุประสงค์ และการประเมินผลสัมฤทธิ์มากขึ้น
2. กำหนดให้หลักสูตรท้องถิ่นมีเนื้อหาและกระบวนการเรียนรู้บนพื้นฐานของ ภูมิปัญญาท้องถิ่น ในสัดส่วนที่สมดุลกับภูมิปัญญาสากล
3. ให้โรงเรียนและชุมชนร่วมกันจัดทำแผนแม่บทเกี่ยวกับการเรียนการสอนบนพื้นฐานภูมิปัญญาท้องถิ่น และนำไปสู่การปฏิบัติร่วมกันทั้งการวิจัยและพัฒนาหลักสูตรให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงของสังคมชุมชน
4. จัดให้มีระเบียบข้อบังคับที่เปิดโอกาสให้ผู้ทรงภูมิปัญญาในชุมชนเข้ามาดำรงตำแหน่งครูภูมิปัญญา ทั้งนี้ให้เกิดริเริ่มและศักดิ์ศรีเท่าเทียมกับครูในระบบราชการ
5. จัดให้โรงเรียนเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ของชุมชน โดยมีฝ่ายส่งเสริมภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นผู้รับผิดชอบ และประสานงานกับเครือข่าย ภูมิปัญญาไทย

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2541:28-29) ได้กำหนดวิธีการส่งเสริมภูมิปัญญาท้องถิ่นในการจัดการศึกษา เพื่อนำภูมิปัญญาท้องถิ่นกลับเข้าสู่การศึกษาของชาติ มีวิธีการส่งเสริมการเรียน และการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นครบ 3 รูปแบบ คือ

1. การศึกษาในระบบโรงเรียน กำหนดให้มีฝ่ายภูมิปัญญาท้องถิ่นในสถานศึกษาขึ้นมาอย่างเป็นระบบ เช่นเดียวกับที่มหาวิทยาลัยตั้งสถาบันไทยคดีศึกษา เพื่อให้มีหน่วยงานรองรับและนำไปปฏิบัติได้ และต้องเทียบความรู้ความสามารถของผู้สอนซึ่งเป็นผู้ทรงภูมิปัญญาท้องถิ่นให้เท่ากับครูอาจารย์ที่มีวุฒิการศึกษาในระบบ

2. การศึกษานอกระบบโรงเรียน ควรจะมีการตั้งศูนย์การเรียนเรื่องภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยเชิญผู้ที่ได้รับการยกย่องแล้วว่าเป็นผู้ทรงภูมิปัญญาท้องถิ่นมาทำหน้าที่ถ่ายทอด และใช้ที่บ้าน ที่ทำงาน หรือที่ทำการเกษตรของผู้ทรงภูมิปัญญาเป็นศูนย์การเรียน แต่จุดอ่อนของวิธีนี้คือ ขณะนี้ ยังไม่มีระบบค่าตอบแทน หรือสวัสดิการสำหรับผู้ทรงภูมิปัญญาท้องถิ่นนอกระบบโรงเรียน ต้องขอให้เสียสละเป็นวิทยาทาน ซึ่งระยะหนึ่งอาจทำได้แต่ในระยะยาวคงต้องพิจารณาระบบ ค่าตอบแทนให้ด้วย เพื่อให้ภูมิปัญญาไทยได้รับการยกย่องเท่าเทียมกับการศึกษาที่เป็นระบบใน ตะวันตก การดำเนินงานเรื่องนี้ควรจะทำ 2 แบบ คือ

แบบที่ 1 ให้การยกย่องที่เท่าเทียมกัน

แบบที่ 2 ให้การอุดหนุนการเรียนการสอน

ในการอุดหนุนนั้น ควรทำเป็นรายวิชาตามจำนวนนักเรียนที่มาเรียนเป็นรายคน ถ้าวิชา ใดมีคนมาเรียนมากก็ให้เงินอุดหนุนมาก การสอนภูมิปัญญาท้องถิ่นควรนำเข้าไปสอนใน โรงเรียนตามจำนวนรายวิชาของหลักสูตรที่สอดคล้องกัน ตั้งแต่ระดับประถมศึกษา มัธยมศึกษา และอุดมศึกษา

3. การศึกษาตามอัธยาศัย สื่อมวลชน ครอบครัว ชุมชน และผู้ทรงภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ สอนภูมิปัญญาท้องถิ่นได้ ก็สามารถจัดตั้งศูนย์การเรียนการสอนภูมิปัญญาท้องถิ่นได้ ในการ จัดตั้งนั้นไม่ควรให้ข้าราชการไปเกี่ยวข้อง ควรให้ผู้ที่สนใจจัดตั้งเองไม่ต้องใช้ระบบควบคุม เพราะจะเป็นปัญหาเหมือนอย่างการศึกษาเอกชน เมื่อจัดตั้งเสร็จเรียบร้อยแล้วไม่จำเป็นต้องให้ การรองรับจากภาครัฐ แต่ควรให้คนของสภาส่งเสริมภูมิปัญญาไทยเข้าไปส่งเสริมและรับรอง วิทยฐานะเพื่อการสนับสนุนเงินอุดหนุนเท่านั้นเอง

นโยบายในการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นไปใช้ในการจัดการศึกษาในระดับโรงเรียน

การนำภูมิปัญญาท้องถิ่น ไปใช้ในการจัดการศึกษาในระดับโรงเรียน หมายถึงการนำเอา เนื้อหาภูมิปัญญาท้องถิ่นและวิธีการสอนแบบภูมิปัญญาท้องถิ่นมาสอนนักเรียน โดยจัดกิจกรรม การเรียนการสอนสอดแทรกเข้าสู่เนื้อหาวิชาที่ได้กำหนดไว้ในหลักสูตรแต่ละระดับซึ่งทั้งเนื้อหา และวิธีการสอน จำนวนคาบ และเวลาเรียนขึ้นอยู่กับข้อกำหนดร่วมกันของโรงเรียนและชุมชน การเรียนการสอนรูปแบบนี้ โรงเรียนต้องสำรวจความต้องการ และศักยภาพในการเข้ามามีส่วน ร่วมในการจัดการศึกษาของผู้ทรงภูมิปัญญา ทั้งด้านเนื้อหา ผู้สอน สถานที่ และผลกระทบที่มีต่อ ชุมชนในด้านต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม การเมืองและสิ่งแวดล้อมซึ่ง ต้องนำมาจัดทำเป็นเนื้อหาในวิชาภูมิปัญญาท้องถิ่น เพื่อผลักดันให้กลายเป็นหลักสูตรท้องถิ่น ต่อไป (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ 2541 : 19) คือ

1. ต้องมีการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น โดยใช้ภูมิปัญญาไทยบนฐานของชุมชนซึ่งมีสถาบัน การเรียนรู้ของชุมชนเป็นหลัก การจัดการศึกษาในแนวนี้นี้จึงเป็นการส่งเสริมสนับสนุนกิจกรรม

การศึกษาค้นคว้าด้วย ซึ่งจะมีระบบการบริหารจัดการ และสร้างกระบวนการเรียนรู้แยกออกจากระบบราชการ แต่จะมีจุดที่เชื่อมโยงความรู้ ประสบการณ์ซึ่งกันและกันได้ หลักสูตรตามแนวทางนี้ เป็นหลักสูตรเฉพาะของผู้ทรงภูมิปัญญาแต่ละท่าน มีบางแห่งได้พัฒนามาเป็นหลักสูตรขององค์กรชุมชน

2. มีการเพิ่มเติมเนื้อหาของหลักสูตรท้องถิ่น โดยใช้ภูมิปัญญาไทยและถูกนำมาสอดแทรกไว้ในหลักสูตรท้องถิ่น จึงเป็นการเสริมกิจกรรมการเรียนการสอนในระบบซึ่งเป็นการจัดการศึกษาตามที่กำหนดไว้ในพระราชบัญญัติการศึกษา พ.ศ. 2542 และการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นในแนวนี้นี้เป็นหลัก และต้องให้ความสำคัญเป็นอย่างมาก ในเวลาเดียวกันต้องเปิดโอกาสให้ชุมชนเข้ามามีส่วนในการจัดการเรียน เพื่อให้มีความสอดคล้องกับความต้องการของชุมชน

3. ต้องเตรียมความพร้อมของบุคลากร โดยมุ่งเน้นให้ความรู้และความเข้าใจให้แก่บุคลากรที่เกี่ยวข้องทั้งผู้บริหารและผู้ปฏิบัติ

4. สืบหาความรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่นในชุมชน โดยศึกษาเชื่อมโยงจากอดีตจนถึงประวัติศาสตร์ จนถึงปัจจุบัน สามารถรอบรู้เกี่ยวกับชุมชนในทุกด้าน

5. ศึกษาและวิเคราะห์หลักสูตรเพื่อกำหนดแนวทางการประยุกต์ ภูมิปัญญาท้องถิ่น ไปเป็นประโยชน์ในการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น

6. จัดทำแผนการเรียนการสอนโดยความร่วมมือระหว่างครูและผู้นำชาวบ้าน

7. การประเมินผลและปรับปรุงพัฒนาการดำเนินงาน

นอกจากที่กล่าวมาแล้วสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2541 : 50 -57) ได้เสนอแนวทางในการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการจัดการศึกษาในระดับนี้เพื่อเป็นกรอบในการดำเนินงานดังนี้

1. พัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น ซึ่งในการพัฒนาหลักสูตรนั้นโรงเรียนต้องให้นักเรียนได้เรียนรู้ชีวิต สภาพเศรษฐกิจ สภาพสังคม ตามที่ปรากฏจริง คือ

1.1 เป็นสภาพชีวิต เศรษฐกิจ และสภาพของสังคมที่แท้จริง

1.2 เป็นสภาพของปัญหาและความต้องการของนักเรียนผู้ปกครองประชาชน

1.3 ใช้ทรัพยากรท้องถิ่นเป็นฐานสำคัญเพื่อพัฒนาชีวิต เศรษฐกิจและสังคมของท้องถิ่นให้ดีขึ้น

1.4 ช่วยนักเรียนให้เรียนรู้สภาพแวดล้อมในท้องถิ่น มีความรักถิ่นฐานและมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาและพัฒนาท้องถิ่นให้มีสภาพดีขึ้น

1.5 ส่งเสริมความเป็นเลิศทางวิชาการแก่นักเรียนเฉพาะกลุ่มที่มีความต้องการให้ได้รับการพัฒนาให้มีศักยภาพสูงสุด

2. ประสานความร่วมมือสร้างเครือข่ายกับภูมิปัญญาท้องถิ่นในการสร้างเครือข่าย

ภูมิปัญญาท้องถิ่นในระดับโรงเรียนนั้น ต้องมีการวางแผนในการดำเนินงานในเรื่องนี้อย่างเป็นระบบและมีขั้นตอนในการดำเนินงานเป็นอย่างดี มีประสิทธิภาพโดยวางแผนการปฏิบัติงานดังนี้

2.1 แต่งตั้งคณะทำงานโดยประกอบด้วยกรรมการ โรงเรียน ผู้ทรงภูมิปัญญา คณะครูในโรงเรียน

2.2 รวบรวมข้อมูล เกี่ยวกับภูมิปัญญาในชุมชนไว้ที่โรงเรียน

2.3 ร่วมกันจัดทำหลักสูตรท้องถิ่น โดยคณะกรรมการที่ได้รับแต่งตั้งมีส่วนร่วมในการดำเนินงานประถมศึกษา

กรมวิชาการ (2539 : 20 - 27) ได้เสนอวิธีการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นไปใช้ในการจัดการเรียนการสอนของกลุ่มวิชาต่าง ๆ ในระดับประถมศึกษานั้น พอจะแยกเป็นรายกลุ่มประสบการณ์ คือ ในแต่ละกลุ่มวิชา ซึ่งได้แก่กลุ่มทักษะคณิตศาสตร์ กลุ่มทักษะภาษาไทย กลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิต กลุ่มสร้างเสริมลักษณะนิสัย กลุ่มการงานพื้นฐานอาชีพ และกลุ่มประสบการณ์พิเศษ ซึ่งครูผู้สอนได้ดำเนินการในแต่ละกลุ่มวิชาดังนี้

1. ครูเป็นผู้กำหนดกิจกรรมหรือเนื้อหาสาระที่เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นไปจัดการเรียนการสอนตามรายวิชา และพัฒนาหลักสูตรขึ้นในโรงเรียน ให้เด็กเรียนรู้โดยคัดเลือกเนื้อหาหรือกิจกรรมให้สอดคล้องกับความต้องการของท้องถิ่น

2. เชิญเจ้าของภูมิปัญญาท้องถิ่น ได้แก่ ปราชญ์ชาวบ้าน หรือภูมิปัญญาชาวบ้าน ช่างเทคนิคชาวบ้าน หรือช่างฝีมือชาวบ้าน เข้ามามีส่วนในการพัฒนาหลักสูตรและจัดการเรียนการสอน

ประเวศ วะสี (2531 : 85 - 86) ได้เสนอแนวคิดเกี่ยวกับการส่งเสริมภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้าสู่ระบบการศึกษาของชาติ ซึ่งมีแนวทางดังต่อไปนี้

1. รัฐบาลควรประกาศเป็นนโยบายให้ระบบการศึกษาทั้งหมดได้มีการศึกษาค้นคว้าเรียนรู้ และทะนุบำรุงภูมิปัญญาท้องถิ่น

2. ส่งเสริมและสนับสนุนให้มีการพิมพ์หนังสือ และสื่อต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่นอย่างหลากหลาย และมีคุณภาพ เพื่อนำมาใช้ในการจัดการศึกษาทุกระดับ

3. ส่งเสริมและสนับสนุนให้หน่วยงานทางการศึกษาทุกระดับ ทำการศึกษาค้นคว้าวิจัยเกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่น ซึ่งจะทำให้เกิดความรู้เกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่นอย่างหลากหลายและจะทำให้การรับรู้ของระบบการศึกษาสมบูรณ์ขึ้น

4. จัดให้มีการสร้างตำราท้องถิ่นขึ้น โดยเปิดโอกาสให้ครูที่อยู่ในท้องถิ่นสร้างตำราจากความรู้ท้องถิ่น และใช้ในท้องถิ่นของตนเอง ซึ่งเป็นการพัฒนาศักยภาพของครูในท้องถิ่นทำให้การจัดการศึกษาสอดคล้องกับท้องถิ่นมากขึ้นและทำให้ชาดามีพลังความรู้จากของจริงขึ้นทั่วประเทศ

5.ปรับปรุงโรงเรียนประถมศึกษาที่อยู่ในชุมชน ให้เป็นโรงเรียนชุมชนโดยทำหน้าที 3
 อย่างคือ

5.1 ศึกษาและทำความเข้าใจเกี่ยวกับชุมชน

5.2 เป็นศูนย์ข้อมูลข่าวสารเพื่อพัฒนาชุมชน

5.3 ให้การศึกษาทุกรูปแบบเพื่อชุมชน และทรัพยากรจากชุมชนหน่วยงาน

ราชการ ภาคธุรกิจ และองค์กรพัฒนาเอกชน เข้ามาร่วมพัฒนาเครือข่ายการเรียนรู้ขึ้นทั่วประเทศ โดยวิธีจะแก้ปัญหาเศรษฐกิจ การเมือง สังคม วัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อมได้อย่างรวดเร็ว โดยผสมผสานภูมิปัญญาท้องถิ่นและภูมิปัญญาอื่น ๆ

6.ปรับระบบการศึกษาทั่วไป ให้เป็นการศึกษาสร้างหลักฐานของความเป็นมนุษย์อย่างแท้จริง โดยศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ สังคม และสิ่งแวดล้อมอย่างมีบูรณาการ ซึ่งจะเป็นการเรียนรู้จากประสบการณ์ และความเป็นจริงในสังคมไทย

7. รัฐบาลควรจัดงบประมาณอุดหนุนทั่วไปให้หน่วยงานต่าง ๆ มีการตัดสินใจการใช้เอง ส่วนรัฐบาลเป็นผู้ประเมินผลงานและตรวจสอบความถูกต้อง

8. ส่งเสริมกลไกการทำงานอย่างไม่เป็นทางการ และสนับสนุนองค์กรพัฒนาเอกชนโดยให้ผู้ปฏิบัติงานต่างสังกัดรวมตัวกันในกลุ่มหรือชุมชน ซึ่งจะทำให้อิสรระคล่องตัวมีการส่งเสริมการศึกษากับภูมิปัญญาท้องถิ่น องค์กรพัฒนาเอกชนจะช่วยเชื่อมต่อระหว่างชุมชนกับหน่วยงานของรัฐได้เป็นอย่างดี

9. ภาคธุรกิจควรให้ทุนทรัพย์สนับสนุนองค์การพัฒนาเอกชนจัดตั้งมูลนิธิสถาบันในรูปแบบเอกชนเพื่อส่งเสริมการศึกษาค้นคว้าให้มีการนำเอาภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้าสู่ระบบการศึกษา

สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติได้เสนอแนวทางในการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการจัดการศึกษาในระดับ โรงเรียนนั้นพอสรุปได้ว่าหน่วยงานทางการศึกษาต้องมีความพร้อมทุกด้าน มีการประชุมวางแผน รวบรวมข้อมูล แต่งตั้งคณะกรรมการจัดทำหลักสูตรท้องถิ่น และทุกฝ่ายมีส่วนร่วม

6. แนวคิดในการส่งเสริมภูมิปัญญาท้องถิ่นในการจัดการศึกษา

แนวคิดเกี่ยวกับการส่งเสริมภูมิปัญญาท้องถิ่น ขณะนี้บุคคลในชาติหลายฝ่ายได้เล็งเห็นความสำคัญในการศึกษาค้นคว้า ส่งเสริม และเผยแพร่ภูมิปัญญาท้องถิ่นมากขึ้น โดยมีหน่วยงานและนักการศึกษาหลายท่านได้แสดงทรรศนะเกี่ยวกับการส่งเสริมภูมิปัญญาท้องถิ่นในการจัดการศึกษาไว้ดังนี้

สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ (2541 :182 -206)ได้เสนอแผนงานเพื่อเป็นกรอบและแนวทางในการดำเนินงานการส่งเสริมภูมิปัญญาท้องถิ่นในการจัดการศึกษาดังนี้

1. การส่งเสริมภูมิปัญญาท้องถิ่นในการจัดการศึกษาในระบบโรงเรียนซึ่งหมายถึงการเสนอแนวทางและมาตรการที่จะนำภูมิปัญญาท้องถิ่นไปถ่ายทอดไว้ในหลักสูตรกลางหรือหลักสูตรท้องถิ่น โดยคำนึงถึงความสมดุลระหว่างเนื้อหาสาระเกี่ยวกับภูมิปัญญาสากลเป็นสำคัญ เพื่อให้นักเรียนและนักศึกษาทุกระดับ ได้เรียนรู้คุณค่าและความสำคัญของภูมิปัญญาไทยควบคู่ไปกับภูมิปัญญาสากล

2. การส่งเสริมภูมิปัญญาในการจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียน หมายถึง กระบวนการพัฒนาคุณภาพของมนุษย์ ที่มีความหมายลึกซึ้งในการกำหนดจุดมุ่งหมาย รูปแบบ เนื้อหาให้เหมาะสม สอดคล้องกับสภาพปัญหาและความต้องการของบุคคลกลุ่มต่าง ๆ ในสังคมที่ค่อยโอกาส ขาดโอกาสและพลาดโอกาสจากการศึกษาในโรงเรียน

3. การส่งเสริมภูมิปัญญาท้องถิ่นในการจัดการศึกษาตามอัธยาศัย หมายถึง การที่มนุษย์สามารถพัฒนาตนเอง สามารถแก้ปัญหา และสามารถพัฒนาคุณภาพชีวิตของคนอื่นเนื่องมาจากการรู้จักใช้ประโยชน์ จากการมองประสบการณ์ในชีวิตประจำวัน โดยกระบวนการดังกล่าวนี้จะดำเนินสืบเนื่องติดต่อกันไปตั้งแต่เกิดจนตาย จัดว่าเป็นพื้นฐานสำคัญของการศึกษาตลอดชีวิตและสังคมแห่งการเรียนรู้

4. การยกย่องครุภูมิปัญญาท้องถิ่นในการจัดการศึกษา หมายถึง การกำหนดมาตรการสนับสนุนให้ผู้ทรงภูมิปัญญาท้องถิ่น และผู้ทรงภูมิปัญญาไทยได้รับการยกย่องให้เป็นครุภูมิปัญญาไทย เพื่อให้เป็นที่ยอมรับยกย่องทั้งในบทบาทและสิทธิที่ควรจะมี

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2541 : 207) ได้ทำการวิจัยเรื่องแนวทางส่งเสริมภูมิปัญญาไทยในการจัดการศึกษา 4 ด้าน ดังนี้

1. การส่งเสริมภูมิปัญญาไทยในด้านการจัดการศึกษา
2. การยกย่องภูมิปัญญาไทยในการจัดการศึกษา
3. การส่งเสริมการวิจัยภูมิปัญญาไทยในการจัดการศึกษา
4. การบริหารและการจัดการด้านภูมิปัญญาไทยในการจัดการศึกษา

จากแนวทางทั้ง 4 ด้านจึงจัดให้มีแผนงานรองรับไว้ 6 แผนงาน ซึ่ง 3 แผนงานแรกเป็นการส่งเสริมภูมิปัญญาไทยในการจัดการศึกษา ส่วนแผนงานที่ 4 - 6 เป็นการค้นหาผู้ทรงภูมิปัญญาไทยที่มีบทบาทสำคัญในการถ่ายทอดความรู้ นำมาขยายเชิงลึกให้เป็นครุภูมิปัญญาไทยที่ทัดเทียมกับครุวิชาชีพ โดยการพัฒนาการบริหาร และการจัดการให้สอดคล้องกัน

รวิษ ปุณณเรก (2537 : 167 - 168) ได้เสนอวิธีการคิดเกี่ยวกับการส่งเสริมภูมิปัญญาท้องถิ่น สรุปได้ดังนี้

1. ปรับปรุงหลักสูตร

1.1 เพิ่มเนื้อหาศิลปวัฒนธรรมในหลักสูตรประถมศึกษาถึงระดับอุดมศึกษา เช่นภาษาถิ่น อักษรท้องถิ่น วรรณกรรมท้องถิ่น ปรัชญาพื้นบ้านไทยและศิลปพื้นบ้าน เนื้อหาในระดับประถมศึกษาหรือมัธยมศึกษาควรมีระดับที่ง่ายลงไป เช่น นิทานพื้นบ้าน ปรับปรุงตำราเรื่องท้องถิ่นเรา โดยกล่าวถึงความสำคัญของชุมชนนิเวศทางวัฒนธรรมของท้องถิ่นและแหล่งข้อมูลทางด้านประวัติศาสตร์ของท้องถิ่น

1.2 หลักสูตรระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษา ให้นิยามงานประเพณีท้องถิ่นตามเทศบาล เช่นงานบุญต่าง ๆ (ภาคอีสาน) งานปอย (ภาคเหนือ)

1.3 วิชาขับร้อง ดนตรี นาฏศิลป์ ให้นิยามการเล่นพื้นบ้าน หมอลำ เพลงบอก หนังตะลุง มโนราห์

1.4 ศิลปะ ให้นิยามศิลปหัตถกรรมพื้นบ้าน

2. การวิจัยสถาบันการศึกษาควรจะเป็นผู้นำทางปัญญาของสังคม โดยการหาแหล่งทุนสนับสนุนการวิจัยทางด้านศิลปวัฒนธรรมอย่างจริงจัง และนำเนื้อหาสาระที่ได้จากการวิจัยมาเผยแพร่และให้นักเรียนได้เรียนรู้

3. ให้ความรู้แก่ครู อาจารย์เรื่องการใช้อเอกสารท้องถิ่น สถาบันการศึกษาระดับอุดมศึกษาทั้งเอกชนและของรัฐ ควรจะต้องส่งเสริมให้ ครู อาจารย์ มีศักยภาพในการอ่านเอกสารพื้นบ้านและใช้อเอกสารพื้นบ้านได้อย่างดี ในสาขาวิทยาการ เช่น ประวัติศาสตร์ วรรณกรรม ภาษา ศิลปะและสังคมวิทยาโดยวิธีการต่าง ๆ ดังนี้

3.1 เชิญผู้รู้ท้องถิ่นมาบรรยายระยะสั้นแก่บุคลากร

3.2 อบรมสัมมนาการใช้อเอกสารท้องถิ่น

3.3 สัมมนาแลกเปลี่ยนความรู้ระหว่างอาจารย์สาขาเดียวกับมหาวิทยาลัยอื่น ๆ

3.4 ตั้งศูนย์เอกสารและข้อมูลพื้นบ้าน

3.5 รวบรวมข้อมูลเพื่อใช้ในการจัดการศึกษา

3.6 มีการเยี่ยมชมข้อมูลระหว่างเอกสารข้อมูลซึ่งกันและกันอยู่เสมอ

สามารถ จันทร์สุรีย์ (2536 : 157 – 159) ได้เสนอแนวคิดเกี่ยวกับแนวทางส่งเสริมภูมิปัญญาท้องถิ่น และเผยแพร่ภูมิปัญญาท้องถิ่น สรุปได้ดังนี้

1. การทำความเข้าใจภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยการเยี่ยมชมศึกษาดูงานพบปะสนทนากับปราชญ์ชาวบ้าน ที่มีผลงานน่าชื่นชม นอกจากนี้ควรไปร่วมงานกิจกรรมกับชุมชน ที่ปราชญ์ชาวบ้านจัดขึ้น ซึ่งถือได้ว่าเป็นการศึกษาอย่างมีส่วนร่วม ทั้งนี้เพื่อให้เกิดความเข้าใจอย่างลึกซึ้ง สำหรับเป็นพื้นฐานอันมั่นคง ที่ร่วมกันวางแผนดำเนินงาน ส่งเสริมพัฒนา พื้นฟู สืบทอดเกี่ยวกับเรื่องภูมิปัญญาท้องถิ่นต่อไป

2. การรวบรวมภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยประสานงานกับจังหวัดศูนย์วัฒนธรรมจังหวัด ศูนย์วัฒนธรรมอำเภอทุกแห่ง ขอความร่วมมือเก็บรวบรวมข้อมูลภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีอยู่หลากหลาย ตามหมู่บ้านทั่วประเทศอย่างจริงจัง มีการสืบค้นสอบถามขอความร่วมมือจากชาวบ้านเพื่อให้ได้ ข้อมูลมาวิเคราะห์ จัดระบบ และจัดทำในรูปของสื่อเอกสาร หรือสื่อเผยแพร่อื่น ๆ สำหรับด้าน การศึกษาควรมีการส่งเสริม เผยแพร่ ค้นคว้า วิจัยในระดับลึกต่อไป

3. การศึกษาค้นคว้าวิจัย โดยส่งเสริมสนับสนุนให้มีการศึกษาวิจัยเรื่องภูมิปัญญาท้องถิ่น เพื่อให้เกิดองค์ความรู้ ในรากเหง้าพื้นเพของภูมิปัญญาในแต่ละด้าน ในแต่ละท้องถิ่นอย่างแท้จริง ทั้งนี้โดยเน้นให้มีการวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action Research) เป็นพิเศษ

4. โดยรวบรวมองค์ความรู้ที่เหมาะสม แล้วนำมาจัดทำสื่อเพื่อทำการเผยแพร่ทาง สื่อมวลชนทุกสาขาตามโอกาสที่เหมาะสม โดยมีเป้าหมายเผยแพร่ในประเทศเพื่อส่งเสริมให้ชาวบ้าน นำความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเหล่านั้น ไปสืบทอดปรับปรุงให้เหมาะสมกับสมัย ส่วนการเผยแพร่ไปสู่ ต่างประเทศ เพื่อแสดงให้เห็นถึงศักดิ์ศรีอันดงามของปราชญ์ท้องถิ่นไทยและเกียรติภูมิของชาติไทย เป็นสำคัญ

5. การสนับสนุนคืนภูมิปัญญาให้แก่ท้องถิ่นโดยการยอมรับในภูมิปัญญาของท้องถิ่น ไม่ พูดยุติเคลือบว่าไม่เขลายอมรับในศักยภาพของชาวบ้านให้เป็นตัวอย่างของตัวเองให้มีอิสระสามารถ คิดตัดสินใจอย่างมีศักดิ์ศรี เลิกบงการ เลิกครอบงำชาวบ้าน โดยการยกย่องให้กำลังใจในผลงานเป็น การเสริมแรงให้ชาวบ้านมีความเชื่อมั่นว่ามีความสามารถ ในการช่วยตนเองให้ได้เหมือนอดีตที่ผ่านมา

6. การประสานแผนงานเพื่อสร้างเครือข่ายการดำเนินงาน โดยการประสานงานกับ หน่วยงานทั้งภาครัฐและภาคเอกชน โดยมีการร่วมมือกันกับนักศึกษา หาข้อมูลและความรู้ด้านภูมิ ปัญญาท้องถิ่น และสร้างเครือข่ายให้มีการเชื่อมโยงสืบทอด ปรับปรุง ร่วมผนึกกำลังกันแบ่งงานกัน ทำตามศักยภาพของปราชญ์ แต่ละท้องถิ่น แต่ละด้าน โดยหน่วยงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องให้การ สนับสนุนอย่างจริงจัง

ประจักษ์ สายแสง (2531 : 74 – 75) ได้เสนอแนวทางในการส่งเสริมและเผยแพร่ วัฒนธรรมพื้นบ้าน ที่สามารถนำไปจัดการศึกษาไว้ดังนี้

1. มีการรวบรวมข้อมูล และชี้ชัดว่า วัฒนธรรมพื้นบ้านใด ควรจะได้รับการส่งเสริมที่ ไหนจะโดยวิธีการศึกษา ค้นคว้า หรือการวิจัย ว่าสิ่งใดมีความดี ความงาม มีการรวบรวมภูมิปัญญา ท้องถิ่นซึ่งเห็นว่ามีประโยชน์ในสังคมต่อไป ก็ควรนำมาพิจารณาหาทางส่งเสริม สิ่งใดที่หมดหน้าที่ แล้ว ก็ควรจะได้การบันทึกเก็บรายละเอียดทุกด้านไว้ สิ่งใดที่ควรจะมีประโยชน์แต่ได้เสื่อมสลาย ไปแล้ว ก็ควรที่จะฟื้นฟูขึ้นมา

2. การส่งเสริมเพื่อชาวบ้าน ควรให้อยู่ในแนวการปฏิบัติของชาวบ้านผู้สนับสนุนทั้งให้ การส่งเสริมและสนับสนุนเท่านั้น

3. การส่งเสริมโดยให้นักวิชาการยอมรับภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ขึ้นอยู่กับวัฒนธรรมนั้น ๆ ควรให้อยู่ในความดูแลของนักวิชาการ เพื่อให้ได้ข้อเท็จจริง อันเป็นประโยชน์ทางวิชาการมากที่สุด นักวิชาการนั้นควรมีใจกว้างในการมองความเป็นจริงของวัฒนธรรมพื้นบ้านและนักวิชาการควรจะได้ให้ความรู้แก่ผู้สนใจได้ว่า วัฒนธรรมพื้นบ้านที่เป็นต้นแบบคืออะไรปัจจุบันเปลี่ยนแปลงไปอย่างไรบ้าง

4. ผู้ประกอบธุรกิจโดยอาศัยวัฒนธรรมพื้นบ้าน ควรส่งเสริมวัฒนธรรมพื้นบ้าน โดยประสานให้เกิดผลทางวิชาการ และผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจให้เป็นผลดีต่อความมั่นคงของชาติ ทั้งนี้จะต้องมีการร่วมมือกันระหว่างนักวิชาการ และกลุ่มผู้ได้รับประโยชน์จากวัฒนธรรมพื้นบ้าน ซึ่งรวมไปถึงกลุ่มผู้สนับสนุนวัฒนธรรมพื้นบ้านด้วย

5. ควรมีการเชิดชู ยกย่องบุคคล กลุ่มบุคคล ตลอดจนหน่วยงานของภาครัฐ และเอกชนที่ให้การสนับสนุนงานวัฒนธรรมอย่างเสมอภาคกัน

6. การเผยแพร่ควรทำขึ้นเพื่อประโยชน์ทางวิชาการ เศรษฐกิจ สังคม และความมั่นคงของชาติประกอบกัน

7. จัดให้มีการเรียนการสอนเกี่ยวกับวัฒนธรรมพื้นบ้านทุกระดับชั้นการศึกษาโดยแยกเป็นวิชาอิสระหรือสอดแทรกอยู่ในรายวิชา

8. ควรใช้สื่อประเภทต่าง ๆ นำเสนอรายละเอียดของวัฒนธรรมพื้นบ้านทั้งในส่วนที่เคยเป็นมาในอดีตและที่เป็นอยู่ในปัจจุบันพร้อมทั้งชี้ให้เห็นวิวัฒนาการของวัฒนธรรมพื้นบ้านนั้น ๆ อันอาจจะเป็นผลสืบเนื่องมาจากเศรษฐกิจ สังคม หรือความมั่นคงของชาติ

จากแนวคิดของนักการศึกษา ดังเห็นว่าการส่งเสริมภูมิปัญญาท้องถิ่นไปใช้ในการจัดการศึกษานั้นเป็นสิ่งสำคัญ ไม่ว่าจะเป็นเรื่องเกี่ยวกับการฟื้นฟูและพัฒนาภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้าสู่ระบบการศึกษาทั้งในระบบ นอกระบบและตามอัธยาศัยควรเชื่อมโยงไปสู่เรื่องอื่น ๆ ด้วย หลักสูตร วิธีการเรียนการสอน การผลิตสื่อการเรียนการสอน การประเมินผล ฯลฯ เป็นต้น

การนำภูมิปัญญาท้องถิ่นไปใช้ในโรงเรียน การนำภูมิปัญญาท้องถิ่นไปใช้ในด้านการเรียนการสอนการสอนภูมิปัญญาท้องถิ่นในโรงเรียนนั้นมีนักการศึกษาหลายท่านได้เสนอแนวคิดในการดำเนินงานต่าง ๆ ไว้ คือ

รุ่ง แก้วแดง (2541 : 230 - 241) ได้อธิบายการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนของผู้สอน โดยเน้นการถ่ายทอดความรู้ควบคู่กับกระบวนการผลิตซ้ำด้านคุณค่าให้กับผู้เรียนซึ่งเป็นรูปแบบต่าง ๆ ของการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น เพื่อให้ผู้เรียนเกิดการเปลี่ยนแปลงทั้งความรู้ ทักษะ และพฤติกรรมตามวัตถุประสงค์ของการเรียน โดยได้เสนอแนะรูปแบบการสอนและการเรียนไว้ดังนี้

1. การสอนมีหลายวิธี ดังนี้

- 1.1 การเล่าเรื่องราว
- 1.2 การต่อวิชา การต่อเพลง
- 1.3 การพาดู พาทำ
- 1.4 การบอก การเทศน์
- 1.5 การให้เลียนแบบ
- 1.6 การลองผิด ลองถูก
- 1.7 การอ่านจากคำรา ใบลาน คัมภีร์โบราณ
- 1.8 การทดลองทำ
- 1.9 การเข้าสู่วิถีชีวิต
- 1.10 การสังเกต

2. การเรียนมี 2 วิธี ดังนี้

2.1 การเรียนโดยใช้ภูมิปัญญาไทยบนฐานของชุมชน หมายถึง การเรียนที่นำเอาเนื้อหาภูมิปัญญาท้องถิ่น และวิธีการสอนแบบภูมิปัญญาท้องถิ่นมาสอนให้นักเรียน และใช้กิจกรรมของชุมชนเป็นสื่อการเรียนการสอนในรูปแบบนี้จะทำให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมกับโรงเรียนได้ตั้งแต่การกำหนดนโยบายการศึกษาในโรงเรียนการจัดทำหลักสูตรการเรียนการสอน ตลอดจนการติดตามและประเมินผล ทั้งนี้กิจกรรมทางการศึกษาต่าง ๆ ต้องอยู่บนฐานของชุมชน ซึ่งหมายถึงชุมชนจะต้องมีสถาบันการเรียนรู้ของชุมชนเอง สถาบันการเรียนรู้ของชุมชนเป็นสถาบันที่ทำหน้าที่ถ่ายทอดความรู้ พัฒนาความรู้ สร้างความรู้ใหม่ให้กับชุมชน โดยมีการบริหารจัดการโดยชุมชนและสร้างกระบวนการเรียนรู้จากการกำหนดกิจกรรมของชุมชน ความสัมพันธ์ระหว่างสถาบันการเรียนรู้ของชุมชนกับโรงเรียนในความหมายของการเรียนโดยใช้ภูมิปัญญาไทยบนฐานของชุมชนนั้นโรงเรียนถือเป็นส่วนหนึ่งของชุมชน การเรียนในโรงเรียนและการเรียนในชุมชนจึงถือเป็นกระบวนการเดียวกัน

2.2 การเรียนโดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นบนฐานของโรงเรียน หมายถึง การเรียนที่นำเอาเนื้อหาภูมิปัญญาท้องถิ่นและวิธีสอนแบบภูมิปัญญาท้องถิ่นมาสอนให้นักเรียน โดยจัดกิจกรรมการเรียนสอดแทรกเข้าสู่เนื้อหาวิชาที่ได้กำหนดไว้ในหลักสูตรแต่ละระดับ ซึ่งทั้งเนื้อหา วิธีสอนจำนวนคาบและเวลาเรียน ขึ้นอยู่กับการกำหนดร่วมกันของโรงเรียนและชุมชนในด้านต่าง ๆ ทั้งเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม การเมือง และสิ่งแวดล้อม นำมาจัดทำเป็นเนื้อหาวิชาภูมิปัญญาท้องถิ่น ผลักดันให้กลายเป็นหลักสูตรท้องถิ่นต่อไป

จากแนวคิดของนักการศึกษาหลายท่านผู้วิจัยสรุปสาระได้คือการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นไปใช้ในการเรียนการสอนมีหลายวิธีด้วยกัน คือ การเล่าเรื่อง การต่อวิชา ต่อเพลง การพาดู พาทำ

การให้ลองผิดลองถูก การอ่านจากตำรา การทดลองทำ การสังเกต แต่ละวิธีเหล่านี้สามารถทำให้การนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการจัดการเรียนการสอนให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

การสนทนากลุ่ม(Focus Group Discussion)

1. ความหมายของการสนทนากลุ่ม

วีรสิทธิ์ สิทธิไตรย์ และโยธิน แสงวงศ์ (2531 : 2) ได้ให้ความหมายของการสนทนากลุ่มไว้ว่า การสนทนากลุ่มคือ การรวบรวมข้อมูลจากการนั่งสนทนากับผู้ให้ข้อมูลเป็นกลุ่ม ซึ่งผู้ร่วมสนทนากลุ่มนี้ ได้มาจากการเลือกสรรตามหลักเกณฑ์ที่นักวิจัยกำหนดไว้ว่าจะเป็นผู้ที่สามารถให้คำตอบครบประเด็น และสามารถตอบวัตถุประสงค์ที่สนใจศึกษามากที่สุด

วารี เกิดคำ (2542 : 173) ได้ให้ความหมายไว้ว่า การสนทนากลุ่ม เป็นเทคนิควิธีการรวบรวมข้อมูลด้านความรู้ ทักษะคิด และพฤติกรรมของมนุษย์ รวมทั้งปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อพฤติกรรมนั้นๆ คำตอบที่ได้มาจากการสนทนากลุ่มจะเป็นคำตอบในเชิงเหตุผล แรงจูงใจ ตลอดจนการตัดสินใจของบุคคล และรวมถึงทัศนคติต่อปรากฏการณ์หรือสิ่งต่างๆ ที่เราสนใจศึกษา

อุดม จำรัสพันธ์ และคณะ (2545 : 98) กล่าวว่า การอภิปรายกลุ่ม เป็นวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล จากกลุ่มเป้าหมายที่มีลักษณะคล้ายคลึงกันจำนวน 7-8 คน มาร่วมแสดงความคิดเห็นที่ได้รับการกระตุ้นจากคำถามของผู้ประเมิน โดยมีการบันทึกข้อมูลเกี่ยวกับความคิดเห็นและปฏิกิริยาของสมาชิกของกลุ่มเป้าหมายระหว่างการแสดงความคิดเห็น ที่อาจจะนำไปใช้ประกอบในการวิเคราะห์ข้อมูล

จากความหมายดังกล่าวข้างต้น สรุปได้ว่า การสนทนากลุ่มเป็นเทคนิควิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยการนั่งสนทนาแลกเปลี่ยนความคิดเห็นระหว่างผู้เข้าร่วมสนทนาในประเด็นต่าง ๆ ตามที่กำหนด เพื่อให้ได้มาซึ่งข้อมูลด้านความรู้ ทักษะคิด และพฤติกรรมของมนุษย์รวมทั้งปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อพฤติกรรมนั้น ๆ

การสนทนากลุ่มมีบรรยากาศเป็น"การนั่งจับเข่าคุยกัน" (อ้างใน วารี เกิดคำ. 2542 : 173) เพื่อแลกเปลี่ยนความคิดเห็นระหว่างผู้เข้าร่วมสนทนากับผู้วิจัย และระหว่างผู้ร่วมสนทนาด้วยกันเอง ทุกคนมีอิสระในการอภิปรายประเด็นได้อย่างเต็มที่ตามที่ตนเองมีประสบการณ์เพื่อถ่ายทอดให้สมาชิกกลุ่มได้รับทราบ เพื่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นซึ่งกันและกันในการรวบรวมข้อมูลวิธีนี้ผู้วิจัยจะต้องนัดหมายให้สมาชิกรวมกัน ณ ที่ใดที่หนึ่ง สมาชิกที่เข้าร่วมสนทนาจะต้องเป็นผู้มีความรู้ มีประสบการณ์ และเกี่ยวข้องกับเรื่องที่ผู้วิจัยสนใจศึกษามีภูมิหลังที่ใกล้เคียงกันมากที่สุด (Homogeneous) การสนทนากลุ่มจะถูกดำเนินการและควบคุมด้วยบุคคลที่เรียกว่า ผู้นำการสนทนา(Moderator) ซึ่งนับว่าเป็นบุคคลที่สำคัญที่สุดในการสนทนากลุ่ม

เพราะจะเป็นผู้นำการสนทนาให้ดำเนินไปตามทิศทางของงานวิจัย จะต้องเป็นบุคคลที่ช่างพูด ช่างคุย และเข้ากับบุคคลได้ทุกระดับ และจะต้องเป็นบุคคลที่มีไหวพริบดี สามารถยกประเด็นที่เกิดจากการสนทนากันมาตั้งเป็นคำถาม ชักถามกันต่อไปได้อีก จะทำให้ได้รายละเอียดในทางลึกมากยิ่งขึ้น

ความสำคัญของการสนทนากลุ่ม

วารี เกิดคำ (2542 : 173-174) ได้ให้ความสำคัญของการสนทนากลุ่มไว้ดังนี้

1. เทคนิคการสนทนากลุ่ม จะช่วยประหยัดเวลากว่าการสัมภาษณ์รายบุคคล กลุ่มมีโอกาสดูคอบสนทนาซักถาม ถกประเด็นต่าง ๆ ได้ชัดเจน ได้เรียนรู้แง่มุมของคนภายในกลุ่มด้วยกัน เกิดภาวะความรู้สึกร่วม รับรู้ รับประเด็นต่าง ๆ ซึ่งสภาพการณ์นี้จะไม่เกิดในการสัมภาษณ์เป็นรายบุคคลและการสนทนากลุ่มในสนามก็สามารถพูดคุยจัดทำได้ง่ายๆ

2. คุณภาพของข้อมูลขึ้นอยู่กับองค์ประกอบของกลุ่มว่ามีความเป็นกันเอง อยากพูดจากัน อยากร่วมแสดงความคิดเห็น และไม่มีผู้ใดผูกขาดการพูด หรือมีท่าทางใช้อำนาจเหนือความคิดผู้ใด ฯลฯ และสิ่งสำคัญที่สุด คือความสามารถและประสบการณ์ของผู้นำการสนทนาว่าจะสามารถจัดการกลุ่มให้เกิดการพูดคุยดำเนินไปอย่างราบรื่น สนุกสนาน ทุกคนกระตือรือร้น เวลาผ่านไปอย่างไม่เบื่อหน่าย รวมทั้งได้เนื้อหาข้อมูลครบถ้วนตามหัวข้อที่ต้องการ

3. มีความคล่องตัวในการแสดงความคิดเห็นได้ตอบกันอย่างต่อเนื่อง ในบางครั้งมีแนวความคิดใหม่ ๆ เกิดขึ้นในกลุ่มเป็นการสร้างโอกาสในการพัฒนาแนวความคิดใหม่ๆ ที่มีศักยภาพ

4. การที่มีผู้นิยมใช้ในการสนทนากลุ่มกันอย่างแพร่หลายนั้น เป็นเพราะเชื่อกันว่าเสียค่าใช้จ่ายน้อย นอกจากนี้ยังมีความรวดเร็วในการรายงานผล ทั้งนี้หากผู้วิจัยไม่ต้องการบันทึกที่ถอดออกมาจากเทป ก็จะสามารถสรุปอย่างคร่าวๆ ของการวิจัยนั้นๆ ภายในเวลาเพียง 2-3 วันเท่านั้น

ขั้นตอนการจัดสนทนากลุ่ม

วารี เกิดคำ (2542 : 174-182) การสนทนากลุ่มมีขั้นตอนใหญ่ 3 ขั้นตอน คือ

1.ขั้นเตรียมการสนทนา

1.1 สิ่งแรกที่ต้องทำ ในเรื่องของการสนทนากลุ่ม คือ การกำหนดเรื่องที่จะทำการศึกษา การกำหนดหัวข้อเรื่อง นี้อาจจะเกิดมาจากแนวคิด ทฤษฎี หรือเรื่องที่สนใจศึกษานั้นเอง

1.2 กำหนดตัวแปร หรือ ตัวบ่งชี้คาดว่าจะเกี่ยวข้องกับเรื่องที่ทำการศึกษา เพื่อนำมาสร้างเป็นแนวทางในการดำเนินการสนทนา ซึ่งการกำหนดตัวแปรนั้น ก็จำแนกแยกแยะมาจาก

วัตถุประสงค์ของการวิจัยนั่นเอง วัตถุประสงค์ต้องการทราบอะไรก็กำหนดตัวแปรออกมา แล้วนำมาสร้างเป็นคำถามย่อยๆ

1.3 เขียนแนวคำถาม โดยแนวคำถามทุกข้อจะต้องประกอบด้วยตัวแปร แล้วนำมาสร้างเป็นคำถามที่สามารถตอบวัตถุประสงค์ในการวิจัยชัดเจนที่สุดนั่นเอง นั่นก็คือนำวัตถุประสงค์ของการวิจัยในแต่ละข้อ ไปจำแนกเป็นตัวแปรแล้วสร้างคำถามย่อยๆ โดยมีหลักเกณฑ์ว่าคำถามในแต่ละคำถามต้องตั้งสมมุติฐานย่อยๆ ไว้ในตัวเองว่า ทำไมเป็นอย่างนี้ เพราะอะไร ทำไม อย่างไรเขียนคำถามให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ ของการศึกษาเพื่อให้ได้คำตอบออกมาในเชิงเป็นเหตุเป็นผลนั่นเองการเรียงคำถามควรจะเริ่มจากคำถามง่ายๆ เพื่อการเข้าใจและสร้างบรรยากาศที่คุ้นเคยกันระหว่างผู้นำการสนทนา และผู้ร่วมสนทนา สำหรับคำถามหลักนั้นควรอยู่ในช่วงกลางๆ ของการสนทนา เพราะเมื่อสมาชิกกลุ่มคุ้นเคยบรรยากาศดีแล้ว ก็สนทนากันในประเด็นที่สำคัญจะได้คำตอบมากขึ้น และเมื่อซักถามประเด็นสำคัญแล้วในตอนท้ายของการสนทนาก็จะเป็นคำถามเบาๆ ง่ายๆ อีกครั้งเพื่อผ่อนคลายบรรยากาศในการสนทนา

1.4 คัดเลือกบุคลากร บุคลากรในการสนทนากลุ่มจะประกอบด้วย ผู้นำการสนทนา สมาชิกกลุ่ม และผู้จดบันทึกการสนทนากลุ่ม ซึ่งเป็นบุคคลสำคัญที่จะทำให้ได้ข้อมูลที่สมบูรณ์หรือไม่ จึงต้องพิถีพิถันในการเลือกเป็นพิเศษ

1.4.1 คัดเลือกผู้นำการสนทนา (Moderator) โดยมีหลักเกณฑ์ในการคัดเลือกว่า ผู้นำการสนทนาหากไม่ใช่ผู้วิจัยเอง จะต้องเป็นผู้ที่รู้เบื้องหลัง ความต้องการ และวัตถุประสงค์ของโครงการวิจัยเป็นอย่างดี รู้จักทฤษฎี และรู้จักวิธีการควบคุมปัญหา ควบคุมการสนทนาแบบกลุ่มเป็นอย่างดี ผู้นำการสนทนาจะต้องชักจูงให้สมาชิกกลุ่มอธิบายความรู้สึกในประเด็นที่ซักถามนั้นออกมาให้ได้ว่า มีความคิดเห็นหรือมีทัศนคติอย่างไร ผู้นำการสนทนาจะต้องรู้จักนำทฤษฎีหรือความสนใจมาตั้งเป็นสมมุติฐานตลอดเวลา และจะต้องทดลองสมมุติฐานเล็กๆ เหล่านั้นก่อนล่วงหน้า โดยการถามปัญหาที่จะนำไปสู่การสนทนาที่ชัดเจน ซึ่งสมมุติฐานนี้เป็นสมมุติฐานย่อยซึ่งต่างจากสมมุติฐานหลักที่ตั้งไว้แต่แรก ควบคู่ไปกับจุดประสงค์ของการวิจัย ในการนั่งสนทนาผู้นำการสนทนาจะต้องทำการวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้รับประกอบการสนทนาไปด้วย โดยพยายามหาความสัมพันธ์ของข้อมูลนั้นกับข้อมูลอื่นๆ ที่ได้รับมาก่อน ผู้นำการสนทนาที่ดีจะต้องมีความชำนาญในการตั้งสมมุติฐานเพื่ออธิบายความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรต่างๆ ที่ปรากฏขึ้นในวงสนทนา การตั้งสมมุติฐานย่อยๆ เหล่านี้จะช่วยให้ผู้นำการสนทนาสามารถสร้างคำถามได้อย่างเหมาะสมและตรงกับจุดมุ่งหมาย ให้ผู้นำการสนทนาตามตรงแนวตามที่ต้องการ

1.4.2 การคัดเลือกสมาชิกสนทนา การคัดเลือกสมาชิกเข้าร่วมการสนทนากลุ่ม เป็นกระบวนการที่สำคัญมากในการสนทนากลุ่ม เรียกได้ว่าสำคัญเท่าๆ กับการ

ดำเนินการสนทนากลุ่มเดียว เพราะหากไม่ได้บุคคลตรงตามกลุ่มเป้าหมายมาเข้าสนทนากลุ่ม ผลการสนทนาก็ไม่ได้ตรงกับวัตถุประสงค์ของการวิจัย หรือถ้าได้บุคคลประเภทบุคคลนอกเรื่องก็จะทำให้การสนทนาของข้อมูลก็ค่อยลงไป ผู้วิจัยควรคิดว่าโดยหลักของการจัดการสนทนากลุ่มแล้ว สมาชิกกลุ่มไม่ใช่จะเป็นใครก็ได้ เพราะแม้ว่าการวิจัยเชิงคุณภาพไม่เน้นการเป็นตัวแทน แต่การวิจัยลักษณะนี้เน้นถึงแบบของกลุ่มการสนทนา ในอันที่จะแสดงทัศนะและค่านิยมของสังคม ตลอดจนสะท้อนถึงประสบการณ์รอบๆตัวได้ดี และควรหลีกเลี่ยงบุคคลที่เหมาะสมในการเข้ากลุ่ม เช่น คนที่เป็นผู้บังคับบัญชา คนที่ขี้อายเกินไป คนที่พูดเก่งจนควบคุมการสนทนาเพียงคนเดียว คนที่ฟังไม่ค่อยได้ยิน คนที่มีปัญหาทางจิตใจ เป็นต้น ซึ่งลักษณะที่ไม่เหมาะสมหรือไม่เข้าข่ายเหล่านี้ อาจทำให้ข้อมูลที่ได้บิดเบือนหรือทำให้ผู้วิจัยไม่ได้ข้อมูลในเรื่องสำคัญๆที่ต้องการ เช่น ถ้ามีนายจ้างอยู่ในกลุ่มเดียวกับลูกจ้าง ก็อาจทำให้ลูกจ้างไม่กล้าแสดงความคิดเห็นที่แท้จริง เพราะกลัวนายจ้างอาจจะเลิกจ้าง เป็นต้น

การคัดเลือกบุคคลในการเข้าร่วมการสนทนา มีข้อสังเกต ดังนี้ (เจลิชว นูริภักดี และ คณะ. 2545:259-260)

1. กลุ่มที่ไม่แตกต่างกัน (Homogeneous Group) จะทำให้ได้ข้อสรุปของการสนทนาที่คล้ายคลึงกัน

2. กลุ่มที่มีความแตกต่างกัน (Heterogeneous Group) ซึ่งจะเป็นการดีถ้าเป็นการรวบรวมข้อมูลที่มีการกระจายค่ามาากๆ เพราะจะได้ข้อสรุปบนพื้นฐานความแตกต่างกัน

1.5 เตรียมอุปกรณ์ในการรวบรวมข้อมูล ในการจัดการสนทนากลุ่มอุปกรณ์ในการรวบรวมข้อมูลคือเทปบันทึกเสียง เพราะในวงสนทนานั้น ตลอดการดำเนินการสนทนากลุ่มจะมีการถกประเด็นปัญหา การโต้แย้ง เป็นกระแสความคิดได้ต่อกันตลอดเวลา ดังนั้นจึงต้องบันทึกเสียงเอาไว้ เพราะคำตอบที่เป็นการถกประเด็นกันด้วยเหตุผล ถือเป็นหัวใจสำคัญของการสนทนากลุ่ม เทปบันทึกเสียงจะเป็นอุปกรณ์บันทึกข้อมูลที่ดีที่สุดที่สามารถเก็บรายละเอียดและข้อคำตอบได้ดีที่สุด คำตอบที่เกิดจากการแลกเปลี่ยนประเด็นปัญหานั้นมากมายมีการแสดงความคิดเห็นซึ่งกันและกัน แลกเปลี่ยนความเห็นกันมากกายนั่นคือจุดที่ละเอียดที่สุดของการวิเคราะห์ข้อมูลนั่นเองและการตีความต้องพิจารณาละเอียดลงไปถึงเหตุผลที่ถกโต้แย้ง หรือเสนอคำตอบความเห็นนี้ด้วย จะช่วยให้การวิเคราะห์ข้อมูลได้คำตอบที่ดีที่สุด ในการจัดสนทนากลุ่มจะใช้เทปบันทึกเสียง 2 เครื่อง บันทึกข้อมูลเหลื่อมล้ำกันประมาณ 5 นาที เพื่อที่จะได้บันทึกข้อมูลส่วนที่เสียไปในระหว่างการเปลี่ยนเทป และเป็นประโยชน์สำหรับป้องกันการบันทึกข้อมูลไม่ติด นอกจากนี้ก็กันหาย และแบ่งกันฟังในกรณีผู้ร่วมวิจัยหลายคน นอกจากเทปบันทึกข้อมูลแล้ว ก็จะต้องมีสมุดจดบันทึกข้อมูลด้วยสำหรับผู้จดบันทึกคำสนทนา นอกจากนี้ก็มีอุปกรณ์สนามอื่นๆอีก เช่น ถ่านไฟฉาย เทปเปล่า ดินสอ ฯลฯ นอกจากนี้ควรเตรียมอุปกรณ์ที่จะช่วยเสริมการสนทนากลุ่ม

ให้ดูเป็นธรรมชาติได้แก่ น้ำดื่ม ขนม หรืออาจจะเป็นรูปภาพ อุปกรณ์ต่างๆ ที่จะช่วยให้สมาชิกกลุ่มได้เข้าใจเรื่องหรือประเด็นที่เราสนใจจะถามมากยิ่งขึ้น

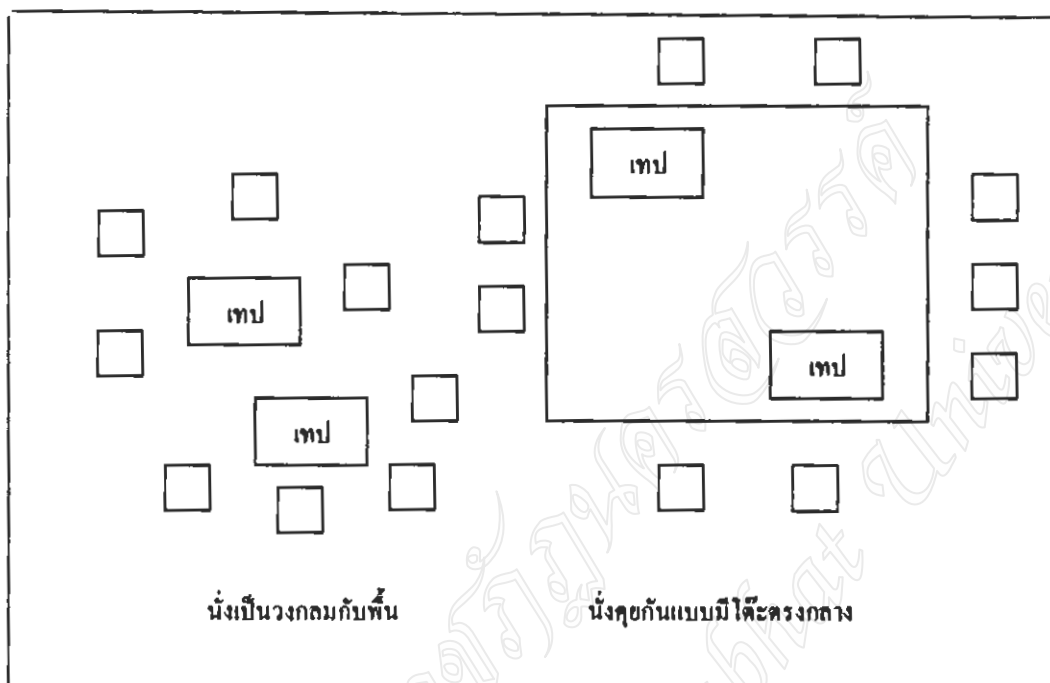
1.6 จัดเตรียมสถานที่ที่จะจัดสนทนากลุ่ม ควรมีการกำหนดให้แน่นอน ควรเป็นสถานที่ที่อากาศถ่ายเทได้สะดวก เงียบ ไม่มีเสียงรบกวน แดดไม่ร้อน ผู้เข้าร่วมกลุ่มรู้จักกันดี

1.7 จัดเตรียมของก้านัล ของที่ระลึกมอบไว้ก่อนจากกันให้ไว้แต่สมาชิกกลุ่มที่ได้ตลอดเวลาอันมีค่ามาร่วมวงสนทนา มิใช่เป็นค่าจ้าง แต่มอบให้รำลึกกันว่าเราเคยมานั่งถกประเด็นปัญหาด้วยกัน

1.8 กำหนดระยะเวลาของการดำเนินการสนทนากลุ่ม ผู้นำการอภิปรายควรจะใช้เวลาในการสนทนาไม่เกิน 2 ชั่วโมง 15 นาที นับแต่เริ่มคำถาม เพราะถ้านานกว่านี้สมาชิกกลุ่มจะเมื่อยล้า คำตอบที่ได้ค่อนข้างเป็นคำตอบที่ผู้ตอบเพื่อให้เสร็จสิ้นการสนทนา การแลกเปลี่ยนความคิดเห็นจะน้อยลง

2. ขั้นตอนการสนทนา

เมื่อสมาชิกกลุ่มมาพร้อมกันแล้ว ก็เริ่มดำเนินการสนทนา โดยผู้ดำเนินการสนทนาในที่นั้นคือ ผู้นำการสนทนา แนะนำตนเอง และทีมงานอื่นประกอบด้วย ผู้นำการสนทนา ผู้จดบันทึก และผู้บริการทั่วไป บางครั้งถ้ามีผู้สังเกตการณ์(Observer) ก็แนะนำด้วย และอธิบายถึงจุดมุ่งหมายในการสนทนา วัตถุประสงค์ของการวิจัย และบอกว่าจะมีการบันทึกเทปคำสนทนา ตลอดจนถกประเด็นปัญหา นอกจากนี้ก็จะมีผู้คอยจดบันทึกคำสนทนาด้วยแล้วจึงเริ่มถามนำด้วยคำถามอุ่นเครื่องสร้างบรรยากาศให้เป็นกันเอง สร้างความคุ้นเคยให้เกิดขึ้นในการสนทนาหลังจากพิจารณาว่ากลุ่มเริ่มคุ้นเคยกันดีแล้ว ก็เริ่มคำถามในแนวการสนทนาก็จัดเตรียมไว้ ชักใช้ไล่เลียงคำถามโดยการทิ้งช่วงให้มีการถกประเด็นและโต้แย้งกันให้พอสมควร พยายามสร้างบรรยากาศให้เกิดการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นซึ่งกันและกันในกลุ่มผู้เข้าร่วมสนทนาด้วยกันเอง ควบคุมเกมไม่ให้หยุดนิ่ง อย่าซักถามคนใดคนหนึ่งจนเกินไป คำถามที่ถามไม่ใช่ถามคนเดียว แต่เป็นการสร้างประเด็นปัญหาถามทั้งกลุ่ม ให้กลุ่มถกประเด็นแลกเปลี่ยนความคิดเห็นซึ่งกันและกัน ถ้าไม่จำเป็นอย่าซักถามรายคน ผู้นำการสนทนาจะต้องเป็นผู้ที่ช่างคุยช่างซัก เป็นผู้มีพรสวรรค์ในการพูด มีการเว้นจังหวะการถามที่ดีการนั่งสนทนากันอาจจะจัดนั่งแบบวงกลม นั่งบนพื้น หรือนั่งบนเก้าอี้ และมีโต๊ะกลางแบบนั่งรับประทานอาหารร่วมกันก็ได้ ดังภาพที่ 2.2

ภาพที่ 2.2 การนั่งสนทนากลุ่ม
ที่มา: วาริ เกิดคำ. (2542 : 181)

การนั่งแบบเป็นวงกลมนั้นจะดูเป็นธรรมชาติมากกว่า ให้บรรยากาศในการนั่งสนทนา แลกเปลี่ยนความคิดเห็นได้มากกว่า วงสนทนาจะมีลักษณะเป็นกันเอง แต่ถ้านั่งเก้าอี้มีโต๊ะตรงกลางให้ลักษณะของการนั่งสนทนา มีความรู้สึกรู้ว่าเป็นทางการ บรรยากาศการสนทนาถ้าผู้เข้าสนทนากลุ่มไม่คุ้นเคยกันมาก่อน จะไม่ก่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกันมากนัก โดยเฉพาะอย่างยิ่งถ้าทำการศึกษาอยู่กับกลุ่มชาวบ้านในชนบท การนั่งเก้าอี้และมีโต๊ะตรงกลางเหมาะสำหรับสนทนากลุ่มกับบุคคลบางระดับ เช่น ผู้มีความรู้ มีการศึกษา นักธุรกิจ ฯลฯ ซึ่งมักจะมีการรับประทานอาหารร่วมกันที่โต๊ะ แล้วคุยไปพร้อมทานอาหาร

3. ขั้นตอนผล

ข้อมูลของการสนทนาจะถูกบันทึกเก็บไว้ในเทปบันทึกเสียง และในแบบจดบันทึกการสนทนาของผู้ร่วมสนทนาที่อยู่ในเทปจะถูกถอดออกมาเป็นบทคำสนทนา โดยละเอียดทุกคำพูด ทุกบท ทุกตอน เหตุผลที่ถอดเทปละเอียดทุกคำพูด เพราะถือว่าจุดประเด็นสำคัญของคำตอบในการวิเคราะห์ที่อยู่เบื้องหลังของการเสวนาแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกันของสมาชิกภายในกลุ่ม การถอดละเอียดทุกคำพูดจะช่วยให้อ่านแล้วได้เข้าใจ และสามารถมองภาพของการสนทนากลุ่มนั้นๆ ได้ว่ามีบรรยากาศอย่างไร การมีส่วนร่วมในการถกประเด็นปัญหาของสมาชิกกลุ่มเป็นอย่างไร มีการ

ได้แย้งกันดีหรือไม่ ดังนั้นเป็นต้น บางโครงการวิจัยจะทอดเทปเพียงบางส่วน อาจทอดเพียง 80% 50% หรือ 30% แล้วแต่ว่าผู้ศึกษาต้องการความละเอียดของข้อมูลมากน้อยแค่ไหน

การถอดเทปข้อมูล ถ้าถอดละเอียดทุกคำพูดก็จะเป็นประโยชน์ต่อการวิเคราะห์ข้อมูล เพราะง่ายต่อการอ่านและสรุปคำตอบ นอกจากนี้คำตอบที่ถอดออกมาเป็นบทสนทนากลุ่มนั้น นอกจากจะใช้วิเคราะห์ในเรื่องที่สนใจศึกษาแล้วนั้น ยังสามารถหยิบยกมาวิเคราะห์เรื่องอื่นๆ ได้อีก เพราะในวงสนทนาในแต่ละครั้งไม่ใช่ถกเถียงกันเพียงประเด็นเดียว แต่จะมีประเด็นอื่นๆ ตีคั่นออกมาด้วย จัดสนทนากลุ่มเพียงเรื่องเดียวสามารถวิเคราะห์ได้หลายเรื่อง

ในการวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยก็จะอ่านจากบทสนทนาที่ถอดเทปออกมา แล้วจดคำตอบที่ละเอียดที่สุด และให้เหตุผลที่ดีที่สุดลงในกระดาษจดข้อมูลซึ่งจัดทำไว้แล้ว เขียนเรียงคำตอบไว้ในเครื่องหมายคำพูด ว่าเป็นคำพูดของใคร กลุ่มไหน จัดเมื่อไร เรียงเอาไว้ในคำถามเรื่องอะไร ทำให้เป็นระบบเดียวกัน แล้วก็วิเคราะห์โดยการตีความหมายในรูปของการวิเคราะห์เนื้อหา เหมือนกับการตีความ หรือวิเคราะห์ข้อมูลในเชิงคุณภาพวิธีอื่นๆ เช่นกัน ถ้ามีผู้วิเคราะห์หลายคนและมีความคิดเห็นไม่ตรงกันหรือแปรผลไม่ตรงกัน ก็จะกลับไปฟังรายละเอียดในเทปใหม่เพื่อความกระจ่างนั่นเอง การที่มีการถกประเด็นปัญหาในคำตอบของสมาชิกกลุ่มจะเป็นการช่วยไม่ให้ผู้วิจัยลำเอียงในการตีความเป็นคำตอบจะมีเหตุผลห้อยท้ายมาเสมอ ประกอบกับในแต่ละเรื่องจะจัดสนทนาหลายกลุ่ม ดังนั้น จึงสามารถนำคำตอบในเรื่องเดียวกันมาตรวจสอบความชัดเจนของเหตุผลกันได้ (Cross check) ซึ่งจะขจัดความลำเอียงของผู้วิจัยได้

4. ข้อดีและข้อจำกัดของการสนทนากลุ่ม

การสนทนากลุ่มมีข้อดี และข้อจำกัดดังนี้ (วาริ เกิดคำ.2542 : 183-185 และ สาลิกา เมชนาวิน.2545 : 23-24)

4.1 ข้อดีของการสนทนากลุ่ม

4.1.1 เป็นการนั่งสนทนาระหว่างผู้วิจัยกับผู้ให้ข้อมูลหลายๆ คนที่เป็นกลุ่ม ดังนั้นจึงก่อให้เกิดการสนทนากันในเรื่องที่สนใจ ไม่มีการปิดบังเพราะกลุ่มส่วนใหญ่มีการแสดงความคิดเห็น ถ้าประเด็นต่างๆ ยังไม่ชัดเจนเพียงพอ ก็สามารถซักถามต่อไปได้ เพื่อหาคำตอบที่ชัดเจนที่ดีที่สุดในกลุ่ม

4.1.2 การสนทนากลุ่ม จะเป็นการสร้างบรรยากาศสนทนาให้เป็นกันเอง ระหว่างผู้นำการสนทนากับสมาชิกกลุ่มสนทนาหลายๆ คนพร้อมกัน จึงลดภาระการเขินอายออกไป สมาชิกกลุ่มกล้าคุย กล้าแสดงความคิดเห็นเป็นเพราะมีพวกที่ลักษณะคล้ายๆ กันอยู่ด้วยกัน

4.1.3 การใช้วิธีการสนทนากลุ่ม ถ้าผู้วิจัยเป็นผู้นำการสนทนา แม้ว่าแนวคำถามจะไม่ละเอียดมากนัก หรือยังไม่ครอบคลุมประเด็นปัญหาดีเท่าที่ควร แต่เมื่อดำเนินการสนทนาไปแล้วผู้วิจัยก็สามารถสร้างแนวคำถามขึ้นมาโดยการตั้งคำถามต่อจากคำตอบที่สมาชิก

กลุ่มตอบมาหรือวิพากษ์คำถามนั้น โดยการโต้แย้ง ซึ่งวิธีการดังนี้จะช่วยให้ได้ข้อมูลละเอียดละออ และสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการศึกษายิ่งขึ้น

4.1.4 คำตอบจากการสนทนากลุ่ม ก็มีลักษณะเป็นคำตอบเชิงเหตุผล คล้ายๆกับการรวบรวมข้อมูลแบบเชิงคุณภาพ ซึ่งใช้ประโยชน์เสริมในการอธิบายข้อมูลในการวิจัยเชิงปริมาณ

4.1.5 ประหยัดเวลาและงบประมาณของผู้วิจัย ในการศึกษาเรื่องเดียวกันจากประชากรบางกลุ่มและในชุมชนบางแห่ง เพราะแทนที่จะต้องเสียเวลาไปนั่งสังเกตการณ์และเข้าร่วมทำความเข้าใจ สนทนสนมเป็นเดือน เป็นปี

4.1.6 ทำให้ได้รายละเอียดลึกซึ้ง สามารถตอบคำถามประเภท ทำไม และ อย่างไร ซึ่งการวิจัยเชิงปริมาณไม่สามารถบอกได้

4.1.7 การสนทนากลุ่มช่วยลดอิทธิพลของวัฒนธรรม และคุณค่าต่างๆ ของสังคมนั้นได้ เนื่องจากสมาชิกของกลุ่มมาจากวัฒนธรรมเดียวกัน

4.2 ข้อจำกัดของการสนทนากลุ่ม

4.2.1 ถ้าวัตถุประสงค์ของการวิจัยยังคลุมเครือ ไม่ชัดเจน ก็ยากต่อการกำหนดตัวแปรและการสร้างแนวคำถาม การสนทนากลุ่มก็จะไปคนละทิศละทาง และได้คำตอบไม่สอดคล้องกับสิ่งที่อยากจะรู้จริงๆ

4.2.2 การสร้างแนวคำถาม ถ้าวางรูปแบบแนวคำถามไม่รอบรื้อและไม่ต่อเนื่องกันจะทำให้การถามวกวนคนถามก็เบื่อ คนร่วมกลุ่มสนทนาก็งง ไม่ทราบที่กำลังคุยอะไรกันแน่

4.2.3 การคัดเลือกสมาชิกผู้เข้าร่วมวงสนทนาจะต้องได้ตามหลักเกณฑ์ที่กำหนดไว้ โดยต้องมีลักษณะต่างๆ ที่เหมือนกัน ซึ่งค่อนข้างจะหายาก

4.2.4 ถ้าพฤติกรรมหรือความคิดเห็น หรือทัศนคติในบางเรื่อง ซึ่งไม่เป็นที่ยอมรับของชุมชน อาจจะไม่ได้รับการเปิดเผยในวงสนทนากลุ่ม

4.2.5 ถ้าผู้นำการสนทนาไม่ได้รับการฝึกฝนให้เป็นผู้ดำเนินการสนทนาที่ดี เตรียมตัวไม่พร้อม นั่งคุมเกมการสนทนาไม่ได้นาน ก็จะทำให้วงสนทนาดำเนินไปได้ไม่รอบรื้อ อาจทำให้รูปกลุ่มเสียไปเสียก็ได้

4.2.6 การสนทนากลุ่มทำได้เพียงบางเรื่องเท่านั้น มิใช่จะทำการศึกษาได้ทุกเรื่อง ดังนั้นผู้วิจัยจะต้องพิจารณาว่าเรื่องใดควรจะใช้การสนทนากลุ่ม ถ้าใช้การสนทนากลุ่มจะคุ้มกันหรือไม่ จะได้คำตอบมากมายพอกับการวิเคราะห์และตีความเพียงใด

4.2.7 ควรใช้ผู้นำการสนทนาที่สามารถพูดภาษาของสมาชิกในกลุ่มสนทนาหรือในพื้นที่ที่ทำการศึกษ เพื่ออำนวยความสะดวก สื่อความหมาย การถาม การสร้างบรรยากาศ ตลอดจนการควบคุมเกมให้เป็นกันเอง

4.2.8 เหตุการณ์ หรือพฤติกรรม หรือคำตอบในบางประเด็น คำถามที่บางประเด็นที่สมาชิกกลุ่มคิดว่าเป็นเรื่องธรรมดาและเคยชินอยู่แล้ว บางที่สมาชิกกลุ่มนึกไม่ถึง ถึงแม้หอบมาตอบ ทำให้นักวิจัยไม่ได้คำตอบในประเด็นดังกล่าว

อย่างไรก็ตาม การจัดสนทนากลุ่มก็ยังเป็นวิธีการรวบรวมข้อมูลที่นิยมใช้กันมาก และมีจุดเด่น คือ การนำเอาพลวัตรของกลุ่มมาเป็นตัวกระตุ้นให้ผู้เข้าร่วมการสนทนาแสดงความคิดเห็น และทัศนของคนออกมาอย่างเปิดเผยและจริงใจ(สาธิตา เมธนาวัน. 2545 : 24) ข้อมูลที่ได้จากการสนทนากลุ่มมักเป็นข้อมูลเชิงคุณภาพ ซึ่งแสดงให้เห็นถึงทัศนคติ ความคิดเห็น และแบบแผนพฤติกรรมที่อยู่เบื้องหลัง

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1.งานวิจัยในประเทศ

อังกูล สมคะเนย์ (2534) ได้วิจัยเรื่อง สภาพและปัญหาการนำภูมิปัญญาชาวบ้านมาใช้พัฒนาหลักสูตร ในโรงเรียนประถมศึกษาสังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดอุบลราชธานี ผลการวิจัยพบว่า

1.สภาพการนำภูมิปัญญาชาวบ้านมาใช้พัฒนาหลักสูตรพบว่าศึกษานิเทศก์ ผู้บริหารโรงเรียนและครูวิชาการ โรงเรียนส่วนใหญ่เห็นด้วยและได้นำภูมิปัญญาชาวบ้านเกี่ยวกับการประกอบอาชีพของท้องถิ่นมาใช้พัฒนาหลักสูตรในลักษณะการปรับกิจกรรมการเรียนการสอน หรือกิจกรรมเสริมด้วยวิธีการเชิญเจ้าของภูมิปัญญาชาวบ้านที่เป็นช่างฝีมือหรือช่างเทคนิคชาวบ้านมีส่วนร่วมในการพัฒนาหลักสูตร

2.ปัญหาการนำภูมิปัญญาชาวบ้านมาใช้พัฒนาหลักสูตรพบว่า ศึกษานิเทศก์ ผู้บริหารโรงเรียนและครูวิชาการโรงเรียน มีปัญหาเกี่ยวกับ ด้านงบประมาณสนับสนุนไม่เพียงพอไม่ได้รับการสนับสนุนด้านนโยบายและการนิเทศติดตามผล ตลอดจนไม่มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับภูมิปัญญาชาวบ้านและการพัฒนาหลักสูตร

สมพิศ วงษ์แย้ม (2534) ได้วิจัยเรื่อง สภาพและปัญหาการใช้ทรัพยากรท้องถิ่นในการพัฒนาหลักสูตรของโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ผลการวิจัยพบว่า โรงเรียนประถมศึกษาในสังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดพระนครศรีอยุธยาได้นำทรัพยากรท้องถิ่นมาเป็นแนวทางในการพัฒนาหลักสูตร เป็นเรื่องของคติ ความคิด เรื่องศิลปวัฒนธรรม และขนบธรรมเนียมประเพณี ฯลฯ

เกษมเวียง อริยะสุนทร และคนอื่นๆ (2535) ได้วิจัยเรื่อง การดำเนินการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น ตามหลักสูตรประถมศึกษา พุทธศักราช 2521 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2533) ของโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดกำแพงเพชร ผลการวิจัยพบว่า ในการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นที่ใช้ในโรงเรียนประถมศึกษานั้นยังไม่บรรลุตามวัตถุประสงค์ของหลักสูตรมากนัก ความรู้ที่นำมาพัฒนาหลักสูตรเป็นเรื่องของการประกอบอาชีพ

รัตนะ บัวสนธิ์ (2535) ได้วิจัยเรื่อง การพัฒนาหลักสูตรและการจัดการเรียนการสอนเพื่อถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น : กรณีศึกษาชุมชนแห่งหนึ่งในเขตภาคกลางตอนล่าง ผลการวิจัยพบว่า

1. ภายในชุมชนแห่งนี้มีสิ่งที่แสดงถึงภูมิปัญญาท้องถิ่นคือ การอนุรักษ์และสร้างป่าไม้ของชุมชนตลอดจนการใช้ประโยชน์จากป่าไม้ (การใช้สมุนไพร) ที่เป็นกระบวนการคิดและกระทำโดยเจ้าอาวาสวัดในชุมชน ความเป็นมาของชุมชนและวัฒนธรรมประเพณีของชุมชน สำหรับความสัมพันธ์ระหว่างวัด โรงเรียน และชุมชนนั้น มีระดับความสัมพันธ์ที่ดีโดยขึ้นอยู่กับตัวบุคคลหลักคือผู้บริหารโรงเรียนซึ่งมีปัจจัยสายสัมพันธ์เครือข่ายจากการแต่งงานเป็นเหตุส่งเสริมสนับสนุน แต่สำหรับการดำเนินงานกิจกรรมการเรียนการสอนในโรงเรียนนั้นมีบรรยากาศเป็นแบบปล่อยปละละเลย ผู้บริหารโรงเรียนไม่มีศักยภาพในการพัฒนางานวิชาการ โรงเรียนอย่างเพียงพอ โรงเรียนกับชุมชนไม่เคยมีการวางแผนงานร่วมกันเกี่ยวกับการพัฒนาการเรียนการสอนมาก่อน

2. หลักสูตรแม่บท (หลักสูตรประถมศึกษาปี พ.ศ. 2521 ฉบับแก้ไขปรับปรุงปี พ.ศ. 2533) ได้กำหนดแนวทางเปิดโอกาสให้โรงเรียนสามารถพัฒนาหลักสูตรและจัดการเรียนการสอนให้สอดคล้องกับความต้องการของชุมชนได้ ผลจากการสนทนากลุ่มสมาชิกผู้ร่วมสนทนาสามารถช่วยกันกำหนดเนื้อหาที่เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่น วัตถุประสงค์ของหลักสูตร การจัดกิจกรรมการเรียนการสอน สื่อ และวิธีการวัดประเมินผลการเรียนได้ โดยเฉพาะการกำหนดเนื้อหาที่เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นนั้นสมาชิกผู้ร่วมสนทนาเสนอสอดคล้องกับผลการวิจัยข้อที่ 1 และยังเสนอเพิ่มเติมเกี่ยวกับบุคคลสำคัญของชุมชนอีกด้วย ข้อมูลที่ได้ทั้งหมดนี้นำไปประมวลจัดทำเป็นหลักสูตรฉบับโครงร่างแล้วนำไปให้ผู้เชี่ยวชาญภายนอกและผู้ร่วมสนทนากลุ่มในชุมชนตรวจสอบ ผลการตรวจสอบทำให้มีการแก้ไขบางส่วนได้แก่ หลักการหลักสูตร วัตถุประสงค์หลักสูตร และแผนการจัดการเรียนการสอน

3. นโยบายการควบคุมทางวิชาการ จากหน่วยงานบังคับบัญชาส่วนกลางเป็นอุปสรรคสำคัญที่ทำให้การใช้หลักสูตรติดขัด ความไม่เชี่ยวชาญและไม่ใส่ใจทางวิชาการอย่างเพียงพอของผู้บริหารโรงเรียนมีแนวโน้มทำให้การใช้หลักสูตรไม่ประสบผลสำเร็จ นอกจากนั้นพื้นฐานทางความใส่ใจทางวิชาการของครูที่แตกต่างกันก็ทำให้การนำหลักสูตรไปใช้ประสบผลแตกต่างกัน นักเรียนมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนเป็นไปตามวัตถุประสงค์เชิงพฤติกรรมที่กำหนดไว้ในหลักสูตร นอกจากนั้นนักเรียนยังมีทัศนคติที่ดีต่อการเข้าร่วมกิจกรรมการเรียนการสอนตามที่กำหนดไว้ใน

หลักสูตรซึ่งเป็นลักษณะเช่นเดียวกันกับผู้รู้ในท้องถิ่นชุมชนที่ให้ความสนใจและสนับสนุนการร่วมกิจกรรมการเรียนการสอน

4. ในด้านหลักสูตรนั้นมีส่วนที่ต้องแก้ไขคือ เนื้อหาบางส่วนเกี่ยวกับบุคคลสำคัญของชุมชนและการกำหนดเวลาเรียนตามเนื้อหาต่างๆของหลักสูตรยังไม่เหมาะสมนัก สำหรับผลการประเมินด้านผู้ปกครองนักเรียนพบว่าผู้ปกครองให้การสนับสนุนการใช้หลักสูตร

วิจิตร ไชยศิลป์ (2536) ได้วิจัยเรื่อง การสำรวจการพัฒนาหลักสูตรระดับท้องถิ่น ตามหลักสูตรประถมศึกษา พุทธศักราช 2521 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2533) ของครูโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงานการศึกษาจังหวัดน่าน ผลการวิจัยพบว่า

1. สภาพการพัฒนาหลักสูตรระดับท้องถิ่น ครูส่วนใหญ่มีการพัฒนาหลักสูตรในกลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิตและกลุ่มทักษะภาษาไทยโดยปรับกิจกรรมการเรียนการสอนกิจกรรมเสริม ปรับสื่อการเรียนการสอนที่มีอยู่แล้วและจัดทำสื่อการเรียนการสอนขึ้นใหม่ เพื่อให้สอดคล้องกับสภาพปัญหาและความต้องการของท้องถิ่น ผู้มีส่วนร่วมในการดำเนินงาน ได้แก่ ครูที่สอนในระดับชั้นเดียวกัน ส่วนการปรับ เพิ่ม ลด รายละเอียดการจัดทำเนื้อหาวิชาขึ้นใหม่ มีการดำเนินการค่อนข้างน้อยและดำเนินการในกลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิต กลุ่มทักษะภาษาไทย และกลุ่มทักษะคณิตศาสตร์เท่านั้น

2. ปัญหาในการพัฒนาหลักสูตร ส่วนใหญ่ได้แก่ ขาดเอกสารหรือแหล่งความรู้สำหรับให้ครูศึกษาและค้นคว้า ขาดวัสดุและงบประมาณในการดำเนินงานซึ่งครูส่วนใหญ่แก้ปัญหาโดยร่วมกันจัดทำในระดับกลุ่มโรงเรียน และครูเหล่านั้นได้เสนอแนะให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องจัดหาเอกสารเกี่ยวกับการพัฒนาหลักสูตรระดับท้องถิ่นและงบประมาณเพื่อช่วยเหลือครูและโรงเรียน

กิตติพิศ ศิริสูตร (2537) ได้วิจัยเรื่อง การนำภูมิปัญญาชาวบ้านมาใช้ในการพัฒนาหลักสูตรระดับท้องถิ่นตามหลักสูตรประถมศึกษา พุทธศักราช 2521 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2533) ในโรงเรียนร่วมพัฒนาการใช้หลักสูตร สังกัดสำนักงานการศึกษา จังหวัดสุพรรณบุรี ผลการวิจัยพบว่า ศึกษานิเทศก์อำเภอ และผู้บริหารโรงเรียน ส่วนใหญ่สนับสนุนส่งเสริมให้ครูนำภูมิปัญญาชาวบ้านในเรื่อง คติ ความคิด ความเชื่อ ศิลป วัฒนธรรม และขนบธรรมเนียม ประเพณีและการประกอบอาชีพของท้องถิ่น มาใช้ในการพัฒนาหลักสูตรระดับท้องถิ่นในลักษณะของการปรับกิจกรรมการเรียนการสอน ปรับ เพิ่ม รายละเอียดเนื้อหา ปรับปรุงและเลือกใช้สื่อการเรียนการสอน โดยการเชิญเจ้าของภูมิปัญญาชาวบ้านที่เป็นช่างฝีมือ หรือช่างเทคนิคชาวบ้านและนิมนต์พระสงฆ์มามีส่วนร่วมในการพัฒนาหลักสูตร และใช้กิจกรรมในการนิเทศโดยการให้คำปรึกษาแนะนำเป็นรายบุคคล ผู้บริหารโรงเรียนส่วนใหญ่ให้การสนับสนุนในด้านการเตรียมบุคลากร สถานที่ งบประมาณ การจัดทำข้อมูลพื้นฐาน ติดต่อประสานงาน จัดหาวัสดุหลักสูตร ครูผู้สอนส่วนใหญ่มีการศึกษาและนำภูมิปัญญาชาวบ้านในเรื่องวัฒนธรรม และ

ขนบธรรมเนียมประเพณี มาใช้ในการปรับปรุงกิจกรรมการเรียนการสอน ปรับ เพิ่ม รายละเอียด เนื้อหาและปรับปรุงและเลือกใช้สื่อการเรียนการสอน ในระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 3-6 โดย การนิมนต์พระสงฆ์ และเชิญผู้อาวุโสหรือผู้เฒ่า มีครูผู้สอนในระดับชั้นเดียวกันมาร่วมในการ พัฒนาหลักสูตรและปราชญ์ชาวบ้านส่วนใหญ่ถ่ายทอดความรู้หรือประสบการณ์โดยการ จัด กิจกรรมการเรียนการสอนร่วมกับครู ให้คำปรึกษาแนะนำโดยตรงแก่ครูผู้สอน ส่วนปัญหาที่พบ ครูส่วนใหญ่ไม่มีความรู้เกี่ยวกับการพัฒนาหลักสูตรระดับท้องถิ่น แนวทางแก้ไขปัญหาโดยการ จัดประชุมอบรมให้ความรู้

สุชาติพิทย์ ยามนิล (2537) ได้วิจัยเรื่อง การใช้ทรัพยากรท้องถิ่นในการพัฒนาหลักสูตร ตามความต้องการของท้องถิ่นในกลุ่มการทำงานและพื้นฐานอาชีพของโรงเรียนประถมศึกษาสังกัด สำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดพิจิตร ผลการวิจัยพบว่า โรงเรียนประถมศึกษาส่วนใหญ่มีการ ส่งเสริมสนับสนุนให้ครูนำทรัพยากรบุคคล ทรัพยากรธรรมชาติ ทรัพยากรวัตถุที่มนุษย์สร้างขึ้น และทรัพยากรทางสังคมในชุมชน มาใช้ในการพัฒนาหลักสูตรตามความต้องการของท้องถิ่น โดย การให้คำปรึกษาหรือข้อเสนอแนะ และให้บริการด้านวัสดุอุปกรณ์และสถานที่

ประเภทและลักษณะการใช้ทรัพยากรท้องถิ่น ทรัพยากรธรรมชาติที่โรงเรียนประถมศึกษา ส่วนใหญ่นำมาใช้ ได้แก่ พืช สัตว์ โดยนำมาเป็นวัสดุใช้ประกอบการเรียนการสอนหลังจาก พัฒนาหลักสูตรตามความต้องการของท้องถิ่น ทรัพยากรบุคคล ได้แก่ บุคลากรภายในโรงเรียน โดยการเชิญมาเป็นผู้ให้คำปรึกษาหรือข้อเสนอแนะ ทรัพยากรวัตถุที่มนุษย์สร้างขึ้น ได้แก่ กิจกรรมต่างๆในชุมชน โดยการศึกษาเพื่อนำมาเป็นข้อมูลพื้นฐานประกอบการพัฒนาหลักสูตร ตามความต้องการของท้องถิ่นปัญหาการส่งเสริมสนับสนุนให้ครูนำทรัพยากรในท้องถิ่นมาใช้ พัฒนาหลักสูตรตามความต้องการของท้องถิ่นในกลุ่มการทำงานและพื้นฐานอาชีพ ที่โรงเรียน ประถมศึกษาส่วนใหญ่พบคือขาดงบประมาณสนับสนุนจากหน่วยเหนือ และบุคคลที่เป็น ทรัพยากรที่อยู่ห่างไกลปัญหาการใช้ทรัพยากรท้องถิ่นในการพัฒนาหลักสูตรตามความต้องการ ของท้องถิ่นใน กลุ่มการทำงานและพื้นฐานอาชีพ ได้แก่บุคคลที่เป็นทรัพยากรไม่มีเวลารว่างพอ แหล่งทรัพยากรธรรมชาติมีจำนวนจำกัด เวลาไม่เหมาะสมต่อการใช้ทรัพยากรธรรมชาติ และ ทรัพยากรทางสังคมในชุมชน แหล่งทรัพยากรธรรมชาติ ทรัพยากรวัตถุที่มนุษย์สร้างขึ้น และ ทรัพยากรทางสังคมในชุมชนอยู่ห่างไกลโรงเรียน ขาดการสนับสนุนด้านงบประมาณจาก โรงเรียน

สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ (2537) ได้วิจัยเรื่อง ภูมิปัญญาท้องถิ่น กับการพัฒนาหลักสูตรและการจัดการเรียนการสอน ผลการวิจัยพบว่า

1.แนวคิดของผู้บริหารและครูผู้สอนที่ได้นำภูมิปัญญาท้องถิ่น มาพัฒนาหลักสูตรและ จัดการเรียนการสอน มีความคิดเห็นสอดคล้องกันสรุปได้ดังนี้

1.1 การแก้ปัญหาและการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นจะประสบความสำเร็จต้องได้รับความร่วมมือจากประชาชนในท้องถิ่นนั้น ๆ ดังนั้น การจัดการเรียนการสอนก็เช่นเดียวกัน ควรจะให้ชุมชนได้มีส่วนร่วมร่วมกับโรงเรียน ในการจัดการศึกษาให้แก่บุตรหลาน ตั้งแต่การวางแผนการจัดการเรียนการสอน การจัดกิจกรรมการเรียนการสอน ตลอดจนการประเมินผล การดำเนินการของโรงเรียน

1.2 ผู้ที่อยู่ในท้องถิ่นเป็นผู้ที่รู้เรื่องสิ่งที่มีคุณค่าในท้องถิ่นในเรื่องของคติ ความเชื่อ ความคิด ขนบธรรมเนียมประเพณี และวัฒนธรรมดีกว่าครูผู้สอน ดังนั้นโรงเรียนจึงเชิญมาร่วมจัดการเรียนการสอนเพราะเชื่อมั่นว่า

1.2.1 ผู้ที่มาร่วมงานกับโรงเรียนจะช่วยประชาสัมพันธ์ผลงานของโรงเรียนให้แพร่หลายและกว้างขวางยิ่งขึ้น

1.2.2 บ้าน วัด โรงเรียน และชุมชน จะมีความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน และชุมชนมีความเจริญ

1.2.3 ความภาคภูมิใจที่ได้มีส่วนร่วมในการให้ความรู้แก่บุตรหลาน

1.2.4 นักเรียนมีโอกาสเลือกเรียนตามความถนัดและความสนใจมากยิ่งขึ้น

1.2.5 นักเรียนจะเห็นคุณค่าขององค์ความรู้ที่มีอยู่ในท้องถิ่นและรักษาให้คงไว้

1.2.6 นักเรียนจะเห็นคุณค่าของผู้รู้ในท้องถิ่น

1.2.7 นักเรียนจะได้รับประสบการณ์ตรงจากผู้ที่มีความรู้มีประสบการณ์

1.2.8 โรงเรียนสามารถแก้ปัญหาการขาดแคลนครู

2. การดำเนินงานของโรงเรียน ในการนำภูมิปัญญาท้องถิ่น มาพัฒนาหลักสูตรและจัดการเรียนการสอน โดยเชิญมาพูดหรือสอนนักเรียนในชั้นเรียน ให้นักเรียนออกไปศึกษานอกสถานที่ หรือฝึกงานที่บ้านและสถานที่ประกอบการของผู้รู้ การนำสิ่งที่เป็นองค์ความรู้ในท้องถิ่น มาจัดการเรียนการสอน ครูผู้สอนนำความรู้ที่มีอยู่ในท้องถิ่นมาสอดแทรกในวิชาที่สอน

3. ผลที่ได้รับจากการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาจัดการเรียนการสอนพบว่าผลที่เกิดขึ้นต่อนักเรียนโรงเรียนและชุมชนมีดังนี้

3.1 นักเรียนเรียนอย่างมีความสุขและสามารถนำความรู้ที่ได้รับไปช่วยเหลือครอบครัวและชุมชนได้

3.2 มีความพอใจในผลงาน

3.3 เห็นคุณค่าและมีเจตคติที่ดีในเรื่องของภูมิปัญญาท้องถิ่น

3.4 ให้ความสนใจในท้องถิ่นมากยิ่งขึ้น

3.5 มีชื่อเสียงเป็นที่รู้จักและนิยมของชุมชน

3.6 จัดการเรียนการสอนให้สอดคล้องกับท้องถิ่น

3.7 ชุมชนให้ความร่วมมือบริจาคสิ่งของเครื่องใช้สมัยเก่าให้โรงเรียนเก็บไว้ในพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นให้นักเรียนได้ศึกษา ค้นคว้า เป็นการสร้างความสัมพันธ์อันดีระหว่างโรงเรียน และชุมชน ซึ่งส่งผลต่อการพัฒนาโรงเรียน

กรมวิชาการ (2539) ได้วิจัยเรื่อง ภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการเรียนการสอนในระดับประถมศึกษา และมัธยมศึกษา ผลการวิจัยพบว่า

1. การรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่น ทั้งระดับประถมศึกษาและมัศึกษามีค่อนข้างน้อย ความรู้และประสบการณ์ของชาวบ้านที่รวบรวมเป็นเรื่องเกี่ยวกับการประกอบอาชีพในแต่ละท้องถิ่น เช่น การจักสาน เทคนิคการทำเกษตรกรรม เทคนิคการทอผ้าและเรื่องของขนบธรรมเนียมประเพณีท้องถิ่น

2. การสนับสนุนให้ครูผู้สอนนำความรู้และประสบการณ์ของชาวบ้านในท้องถิ่นมาใช้ในการจัดการเรียนการสอน ผู้บริหาร โรงเรียนส่วนใหญ่ได้สนับสนุนให้ครูนำความรู้และประสบการณ์ของชาวบ้านในท้องถิ่นมาจัดการเรียนการสอนโดยการ ให้คำแนะนำทั้งในเรื่องของการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน และปรับปรุงหลักสูตรให้สอดคล้องกับสภาพท้องถิ่น เชิญวิทยากรท้องถิ่นหรือผู้รู้ในท้องถิ่นหรือผู้รู้มาให้ความรู้แก่ครู ส่งเสริมการจัดทำสื่อการเรียนการสอนให้มีหลากหลาย สํารวจแหล่งความรู้จากภูมิปัญญาท้องถิ่นให้การสนับสนุนด้านงบประมาณ วัสดุ อุปกรณ์ ตลอดจนจัดให้มีการแลกเปลี่ยนความรู้ และประสบการณ์ระหว่างครูกับประชาชนในท้องถิ่น

3. การนำความรู้และประสบการณ์ของชาวบ้านในท้องถิ่น มาจัดการเรียนการสอนในโรงเรียนประถมศึกษาส่วนใหญ่ดำเนิน โดยนำนักเรียนไปศึกษาและเรียนรู้จากแหล่งเรียนรู้ในชุมชน เชิญชาวบ้านหรือผู้รู้ในท้องถิ่นมาเป็นวิทยากร นำกิจกรรมที่เป็นส่วนหนึ่งของความรู้ของชาวบ้านมาจัดการเรียนการสอนและนำมาเพิ่มเติมในรายวิชาสอน โรงเรียนมัธยมศึกษาส่วนใหญ่ดำเนินการ โดยให้ครูผู้สอนนำเนื้อหาและกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับความรู้และประสบการณ์ของชาวบ้านมาเพิ่มเติมในรายวิชาที่สอนนำนักเรียนไปศึกษาและเรียนรู้จากแหล่งความรู้ต่าง ๆ ของชาวบ้านและให้ครูผู้สอนนำกิจกรรมที่เป็นส่วนหนึ่งของความรู้ของชาวบ้านมาจัดกิจกรรมการเรียนการสอน

4. ปัญหา อุปสรรคของการนำภูมิปัญญาท้องถิ่น ไปใช้ในการจัดการเรียนการสอนคือขาดการสนับสนุนด้านวัสดุอุปกรณ์ และงบประมาณครูผู้สอนมีความเข้าใจในการนำความรู้และประสบการณ์ของชาวบ้าน ไปใช้ในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนค่อนข้างน้อย และวิทยากรท้องถิ่นบางคนมีความเข้าใจในการถ่ายทอดความรู้ค่อนข้างน้อย

5.แนวทางในการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นไปใช้ในการเรียนการสอน

5.1 ลักษณะของภูมิปัญญาท้องถิ่นที่จะนำไปสู่การเรียนการสอน ควรเป็น องค์ความรู้และประสบการณ์ที่มีส่วนของคุณธรรม จริยธรรมสอดแทรกอยู่ด้วย และเป็นสิ่งที่ สร้างสรรค์ประโยชน์ให้แก่ผู้เรียนและสังคมอย่างสอดคล้องกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

5.2 กระบวนการเรียนการสอน เป็นการผสมผสานระหว่างความรู้สากลกับ ความรู้ท้องถิ่น เน้นศึกษาวิเคราะห์ทำความเข้าใจวิถีคิด และแนวคิดของภูมิปัญญาท้องถิ่น

5.3 ให้ผู้เรียนได้คิดอย่างอิสระ คิดหลายด้าน หลายมุม และสรุปเป็นความรู้ และประสบการณ์ที่จะใช้ในการดำรงชีวิต

นางลัทธน์ วงศ์ประเสริฐและคนอื่นๆ (2541) ได้วิจัยเรื่อง ปัญหาในการนำภูมิปัญญา ท้องถิ่นมาใช้ในการเรียนการสอนในโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษา จังหวัดน่าน ผลการวิจัยพบว่า

1. การนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการพัฒนาหลักสูตร การบริหารและการจัดการ ด้านการเรียนการสอน และแหล่งวิทยาการในท้องถิ่น ส่วนมากเป็นเรื่องการประกอบอาชีพ ภูมิ สภาพและปัญหาในการเรียนการสอนเพราะวิทยาการ ไม่มีความรู้ในเรื่องการถ่ายทอด และได้รับการ สนับสนุนน้อย

2. เวลาในการจัดการเรียนการสอนเรื่องภูมิปัญญาท้องถิ่นค่อนข้างน้อย

3. ประเภทของภูมิปัญญาชาวบ้านส่วนใหญ่เป็นช่างฝีมือ

ไพศิษฐ์ สุทธินันไช และคนอื่นๆ (2541) ได้วิจัยเรื่อง การนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการ เรียนวิชาสังคมศึกษาของโรงเรียนสังกัดกรมสามัญศึกษาจังหวัดน่าน ผลการวิจัยพบว่า โรงเรียนในสังกัดกรมสามัญศึกษาจังหวัดน่านได้นำความรู้เกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการ เรียนการสอนในวิชาสังคม เป็นเรื่องคติ ความคิดความเชื่อ และเรื่องศิลปะ วัฒนธรรมและ ขนบธรรมเนียม ประเพณี

เอกวรรณธ์ ฉ่ำสันเทียะ (2541) ได้วิจัยเรื่อง การศึกษาการจัดการศึกษาเพื่อถ่ายทอดภูมิ ปัญญาท้องถิ่นในโรงเรียนประถมศึกษาสังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดชัยภูมิ : กรณีศึกษากลุ่มไทยลาว ผลการวิจัยพบว่า

1.สภาพปัจจุบัน

1.1 แนวโน้มนโยบาย กำหนดให้มีการปรับปรุงระบบหลักสูตร เนื้อหาสาระให้ สอดคล้องกับความต้องการของท้องถิ่น ให้ผู้บริหารมีอำนาจนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาจัดการศึกษา พัฒนาครู ให้มีความรู้ความเข้าใจในการผสมผสานภูมิปัญญาท้องถิ่นกับวิทยาการสมัยใหม่

1.2 แนวทางปฏิบัติกำหนดให้จัดทำข้อมูลแสดงภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อเป็นแหล่ง วิทยาการจัดทำหลักสูตรร่วมกับปราชญ์ท้องถิ่น เน้นการปฏิบัติงานจริงโดยอาศัยเครือข่ายการเรียนรู้

1.3.เนื้อหาการเรียนการสอนส่วนใหญ่มีการปฏิบัติอยู่ในระดับปานกลาง ยกเว้นเนื้อหาของความเชื่อทางพระพุทธศาสนา คุณค่าของความเชื่อระหว่างคนกับธรรมชาติ คุณค่าของคำสอนขนบธรรมเนียมประเพณี การใช้แหล่งน้ำและคุณค่าของศาสตร์ท้องถิ่นมีการปฏิบัติอยู่ในระดับมาก

1.4.วิธีการถ่ายทอด ส่วนใหญ่นิมนต์พระมาเทศนาศึกษาแหล่งความรู้ในวัดและชุมชนและนำเนื้อหาจากรายการวิทยุ โทรทัศน์ วีดิทัศน์ บทเรียนสำเร็จรูป และวารสารหรือสิ่งพิมพ์อื่น ๆ มาถ่ายทอด

2. ปัญหา

โรงเรียนส่วนใหญ่มีปัญหาอยู่ในระดับปานกลาง ยกเว้นด้านงบประมาณมีปัญหาอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาในประเด็นย่อยพบว่ามีปัญหาในระดับมากในเรื่อง ขาดการรับรู้ในนโยบาย ขาดความตระหนักถึงความสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่น ขาดแคลนปราชญ์ท้องถิ่น ขาดแคลนวัสดุอุปกรณ์ขาดการสนับสนุนงบประมาณ มีขั้นตอนมาก มีไม่เพียงพอขาดการสนับสนุนจากหน่วยงานต้นสังกัด

3.ข้อเสนอแนะแนวทางหน่วยงานที่รับผิดชอบและโรงเรียนควรดำเนินการในเรื่องต่างๆ ดังนี้

3.1.พัฒนาบุคลากร ให้มีความรู้ความเข้าใจ ในศาสตร์ท้องถิ่นมีความสามารถในการถ่ายทอดและมีความตระหนักถึงความสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่น

3.2.จัดการเรียนการสอนในเชิงรุก

3.3.จัดหาวัสดุอุปกรณ์ให้เพียงพอและแสวงหาความร่วมมือจากหน่วยงานต่างๆ

3.4.จัดทำข้อมูลเกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่น

3.5.สร้างขวัญและกำลังใจให้กับบุคลากร

3.6.จัดตั้งองค์กรระดับชาติ

3.7. ลดขั้นตอนด้านงบประมาณ

3.8.กระจายอำนาจสู่ชุมชน

3.9.สร้างเครือข่ายการเรียนรู้ระหว่างโรงเรียนกับชุมชนและส่วนกลาง

ศรีวิทย์ บุญศรี และคนอื่นๆ (2542) ได้วิจัยเรื่อง สภาพและปัญหาการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นไปใช้ในการจัดการเรียนการสอนในระดับประถมศึกษา ของโรงเรียนในสังกัดสำนักงานการศึกษาขั้นพื้นฐาน ผลการวิจัยพบว่า

1. การนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการเรียนการสอน ของครูผู้สอนในโรงเรียนประถมศึกษาส่วนใหญ่ นำความรู้มาใช้สอนวิชาสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิต กลุ่มสร้างเสริม

ลักษณะนิสัย และกลุ่มการทำงานและพื้นฐานอาชีพ ครูผู้สอนนำมาใช้ในการเรียนการสอนในระดับ ปานกลาง มีการปฏิบัติน้อย

2. การจัดการเรียนการสอนที่นำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการเรียนการสอน ครูได้รับการสนับสนุนจากผู้บริหารมาก ส่วนงบประมาณ วัสดุ อุปกรณ์ ได้รับการสนับสนุนในจำนวนน้อย

วิสากุล กองทองนอก (2543) ได้วิจัยเรื่อง การนำภูมิปัญญาท้องถิ่นไปใช้ในการจัดการศึกษาของโรงเรียน สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดกำแพงเพชร ผลการวิจัยพบว่า แนวทางการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นไปใช้ในการจัดการเรียนการสอนตามโครงสร้างหลักสูตรการประถมศึกษา พุทธศักราช 2521 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2533) สามารถนำไปใช้ในรายวิชาต่างๆ ดังนี้ วิชา ภาษาไทย กลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิต กลุ่มการทำงานพื้นฐานอาชีพและกลุ่มสร้างเสริมลักษณะนิสัย

1. สภาพการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นไปใช้ในการจัดการศึกษาของโรงเรียนร่วมทุกงานอยู่ในระดับปานกลาง ยกเว้นงานธุรการ การเงินและพัสดุ อยู่ในระดับน้อยและในรายชื่อของงานวิชาการ งานบุคลากร งานความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชน งานด้านหลักสูตรและงานด้านการเรียนการสอนอยู่ในระดับน้อย

2. ปัญหาการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นไปใช้ในการบริหารการศึกษาของโรงเรียนโดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง

3. วิธีการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นไปใช้ในการจัดการศึกษาของโรงเรียนสังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดกำแพงเพชร โดยภาพรวมมีวิธีการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นไปใช้โดยอ้อมมากกว่าโดยตรง โรงเรียนที่ประสบผลสำเร็จในการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นไปใช้ในการจัดการศึกษามีวิธีการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นไปใช้โดยอ้อมในงานวิชาการ งานบุคลากร งานธุรการการเงินและพัสดุมีวิธีการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นไปใช้ทั้งโดยตรงและโดยอ้อมในงานความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชน งานอาคารสถานที่ งานด้านหลักสูตรและการเรียนการสอน ส่วนงานกิจการนักเรียนมีวิธีการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นไปใช้โดยตรง มากกว่าโดยอ้อม

งานวิจัยในต่างประเทศ

มาร์จอรี (Marjorie: 1989) ได้วิจัยเรื่อง การเปรียบเทียบความสำเร็จในการจัดการศึกษาของการรวมกลุ่มโรงเรียนขนาดเล็กจำนวน 5-7 โรงเรียน กับโรงเรียนขนาดใหญ่ในประเทศออสเตรเลีย ผลการวิจัยพบว่า

1. การจัดการศึกษาในโรงเรียนขนาดใหญ่มีประสิทธิภาพความสำเร็จและบรรลุเป้าหมายสูงกว่าการจัดการศึกษาของกลุ่มโรงเรียนขนาดเล็กที่มีโรงเรียน 5-7 โรงเรียนเข้าด้วยกัน

2.การจัดโครงการอาหารกลางวันในโรงเรียนขนาดใหญ่ใช้งบประมาณที่น้อยกว่าและมีสภาพความสำเร็จมากกว่า แต่มีข้อด้อยคือการดูแลนักเรียนไม่ทั่วถึง ในขณะที่โรงเรียนขนาดเล็กดูแลนักเรียนได้อย่างใกล้ชิดทุกคน

3.ภารกิจในการจัดการศึกษาระหว่างกลุ่มโรงเรียนขนาดเล็กที่รวมกันกับโรงเรียนขนาดใหญ่ไม่แตกต่างกัน โดยโรงเรียนขนาดเล็กมีการะในการปฏิบัติงานเป็นอย่างมากเนื่องจากขาดแคลนปัจจัยพื้นฐานต่างๆ และสภาพความสำเร็จ ของโรงเรียนขนาดเล็กจะขึ้นอยู่กับความเป็นผู้นำของผู้บริหารโรงเรียนเป็นอย่างมาก

4.การจัดการศึกษาในกลุ่มโรงเรียนขนาดเล็กจะสิ้นเปลืองงบประมาณมากกว่าโรงเรียนขนาดใหญ่ แต่มีข้อดีคือการเข้าถึงและมีมีส่วนร่วมของชุมชนได้ดีกว่าและการจัดการศึกษามีคุณภาพสูงเป็นสัดส่วนจากความร่วมมือของชุมชนนั้น ๆ

โรบินสันและเรย์ (Robinson and Ray : 1998) ได้วิจัยเรื่อง การศึกษาการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการจัดการศึกษาของออสเตรเลีย ผลการวิจัยพบว่า การจัดการศึกษาแบบดั้งเดิมของออสเตรเลียยังไม่ประสบความสำเร็จนัก ระบบการจัดการศึกษาของออสเตรเลียมีพื้นฐานมาจากแองเกอร์ – ยูโรเปียนซึ่งเน้นการอ่านออกเขียนได้ การเรียนรู้จากการสังเกต การเลียนแบบ การฝึกปฏิบัติอย่างแท้จริง การสอบปากเปล่า การใช้เพลงเชื่อมความรู้ การเรียนรู้จากเว็บไซต์ต่าง ๆ เป็นต้น การนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการศึกษาเป็นการส่งผ่านมรดกทางศาสนาและวัฒนธรรม ประกอบด้วยปรัชญา ศิลปดนตรี เต้นรำและการศึกษาเกี่ยวกับเรื่องอภินิหารที่เป็นนิยายหรือตำนานที่เล่าต่อ ๆ กันมา และเน้นการศึกษาที่ต่อเนื่องตลอดชีวิต

เอ็มเมสโต (Emesto : 2000) ได้วิจัยเรื่อง ลักษณะโรงเรียนในศตวรรษที่ 21 ที่ชาวโคลัมเบียต้องการ ผลการวิจัยพบว่า

- 1.ประชาชนต้องการให้รัฐจัดการศึกษาให้มีคุณภาพ และบรรลุเป้าหมายของชาติมากกว่าความต้องการให้แก้ไขปัญหาลความยากจนโดยต้องการ โรงเรียนที่สมบูรณ์แบบในศตวรรษที่ 21
- 2.ความสำเร็จของการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจและการพัฒนาของชาติขึ้นอยู่กับผลต่อคุณภาพการจัดการศึกษามากขึ้น
- 3.ความต้องการให้มีการยกเรื่องปฏิรูปการศึกษาโดยเฉพาะปฏิรูปโรงเรียน หลักสูตร กระบวนการเรียนรู้ ที่มุ่งเน้นความก้าวหน้าทางเศรษฐศาสตร์ ด้านการใช้ภาษาสเปน

มอร์(Moore:2000) ได้วิจัยเรื่อง การศึกษาความสัมพันธ์ของรูปแบบการเรียนรู้ของนักเรียนในมลรัฐโคโลราโดสหรัฐอเมริกา ผลการวิจัยพบว่า การที่นักเรียนถูกบังคับให้อยู่แต่ในห้องเรียนนักเรียนเบื่อกระดานดำและครูผู้สอนจะเห็นว่าห้องเรียนเป็นเพียงห้องจำกัดการเรียนรู้และความรู้ของตน การเรียนรู้ในห้องเรียนหมดความสำคัญลง และเห็นว่าในอนาคตการเรียนรู้ด้วยคอมพิวเตอร์บนอินเทอร์เน็ตเป็นการเรียนรู้ในโลกสมัยใหม่ที่ทุกคนต้องการซึ่งสามารถ

เรียนรู้ได้อย่างหลากหลายตามความสนใจอย่างไม่จำกัดเฉพาะตามหลักสูตรที่โรงเรียนจัดให้ ไม่จำกัดการเรียนที่เป็นระดับชั้นเปรียบเสมือนมีห้องสมุดเคลื่อนที่สามารถเรียนรู้ได้ในสถานที่ใดก็ได้ ทุกหนทุกแห่งทั้งในเมืองและในชนบท ไม่ว่าจะทำอะไร ที่ไหน ไม่ต้องพกหนังสือและไม่ต้องสิ้นเปลืองกระดาษ เพียงแค่พกพาคอมพิวเตอร์ขนาดเล็กไปเท่านั้น เป็นการเรียนรู้ตลอดชีวิตโดยไม่ต้องเรียนในสถาบันใหญ่ๆ และไม่ต้องมีครูคอยบังคับ

แซนเดอร์สัน (Sanderson : 2001) ได้วิจัยเรื่อง การเปรียบเทียบความขัดแย้ง ทางภูมิปัญญาท้องถิ่นกับภูมิปัญญาโลกในยุคโลกาภิวัตน์ของเอเชียแปซิฟิกกับตะวันตก ผลการวิจัยพบว่า ชาวเอเชียแปซิฟิกมีความพยายามหาทางป้องกันหรือแก้ไขปัญหานั้นเนื่องมาจากการไหลบ่าของภูมิปัญญาและวัฒนธรรมตะวันตกที่เข้ามาส่งผลกระทบเป็นการครอบงำทางปัญญาและวัฒนธรรมของคนในยุคโลกาภิวัตน์ โดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้ามามีบทบาทมากขึ้นในการจัดการศึกษาของชาติต่าง ๆ และมุ่งให้เกิดความสมดุลระหว่างภูมิปัญญาท้องถิ่นกับภูมิปัญญาตะวันตก

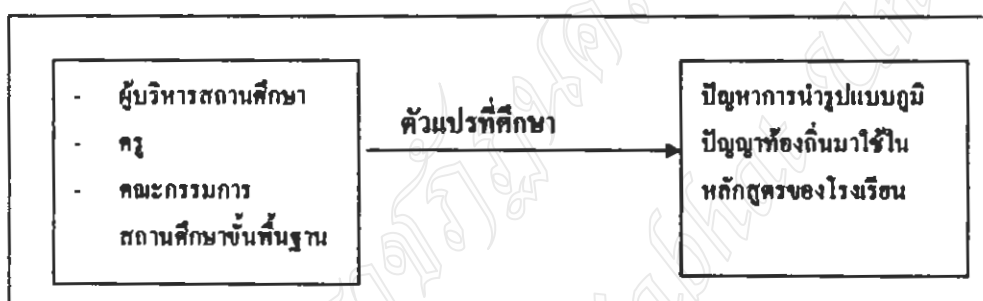
จากผลการวิจัยของหลาย ๆ ท่าน พอสรุปปัญหาในการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการเรียนการสอนพบว่า มีปัญหาหลายประการด้วยกันคือ ขาดงบประมาณ วัสดุอุปกรณ์ ขาดบุคลากร ในด้านภูมิปัญญาท้องถิ่น ตลอดจนไม่มีการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาจัดการเรียนการสอนส่วนมากจะนำมาสอดแทรกในรายวิชาต่าง ๆ ซึ่งเป็นเรื่องของคติ ความเชื่อ ศิลป วัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณีของท้องถิ่นนอกจากนั้นด้านการบริหารและการจัดการในการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในหลักสูตรยังไม่ชัดเจนแน่นอนนักจึงทำให้การนำภูมิปัญญามาใช้ในการจัดการเรียนการสอนจึงไม่ประสบผลสำเร็จเท่าที่ควร ปัญหาดังกล่าวแบ่งออกเป็น 5 ด้าน ดังนี้

1. ด้านหลักสูตร
2. ด้านการเรียนการสอน
3. ด้านการประเมินผล
4. ด้านการบริหารจัดการ
5. ด้านตัวภูมิปัญญาท้องถิ่น

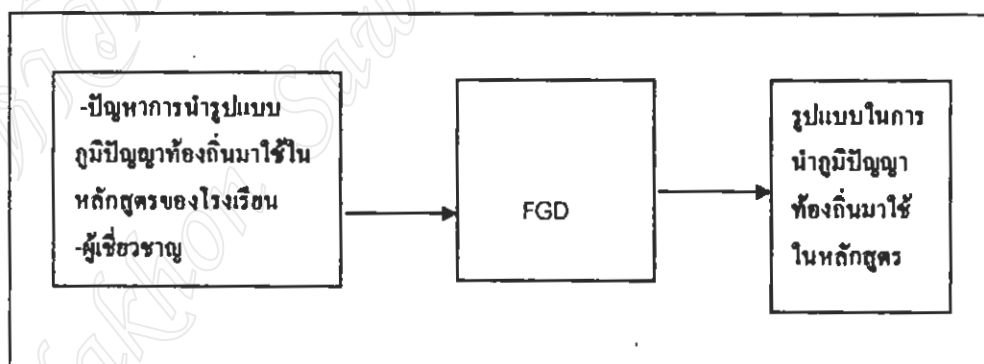
กรอบความคิดในการวิจัย

ในการวิจัยครั้งนี้สามารถเสนอเป็นกรอบความคิดได้ดังนี้

ช่วงที่ 1 ศึกษาปัญหาการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานกลุ่มสาระการเรียนรู้การงานอาชีพและเทคโนโลยีของโรงเรียนวัดหัวถนน อำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์

ช่วงที่ 2 สร้างรูปแบบการนำภูมิปัญญาท้องถิ่น มาใช้ในหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานกลุ่มสาระการเรียนรู้การงานอาชีพและเทคโนโลยีของโรงเรียนวัดหัวถนน อำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์

ภาพที่ 2.3 แสดงกรอบความคิดในการวิจัย